

POSTNINA PLACANA V GOTOVINI

ŽIVLJENJE IN SVET

19 LJUBLJANA 35

ŠTEV. 5.

27. januarja

KNJIGA 17.

ŽIVLJENJE IN SVET — ilustrovan tedenski obzornik

Izhaja ob nedeljah tēr staže na leto (dve knjigi) 50 Din, za pol leta (ena knjiga) 40 Din, za četrt leta 20 Din, mesečno 8 Din. Posamezni zvezki se dobivajo po 2 Din

Narednina za inozemstvo: ITALIJA: četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franka. ČEŠKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA IN OSTALO INOZEMSTVO letno 1½ dolarja

UREDNIŠTVO IN UPRAVA v Ljubljani, Knafljeva ulica 5
TELEFON ŠT. 3122, 3123, 3124, 3125, 3126. ŠT. HŠNEGA TELEFONA 905

UREDNIŠTVO NACELNO NE VRACA ROKOPISOV

UREDNIK IVAN PODRZAJ

2

VSEBINA ŠT. 5:

DELO VETROV (Kako spreminjajo vetrovi zemeljsko lice - dr. E. Graf - kk) — NESKROMNOST PREPROSTIH LJUDSTEV (A) — BORBA ZA TIHI OCEAN (btk) — IZPUŠNI PLINI — Dr. Anton Debeljak: SKOZI CRNO GORO IN CRNOGÓRICO (5) — MAJHNE IZNAJDBE, VELIK DOBIČEK — Cvetko Golar: ZGODBA O KREVSOVEM JURJU (konec) — JANKO PONEBSEK † — Essad beg: ZAROTA ZOPER SVET (5) — OAZA EL WED (C. Strúve - rj) — SEDEM-STOLETNIČA HOSPICA NA SIMPLONU (D) — OB PETLETNICI ZVOČNEGA FILMA (tma) — IZ LITERARNEGA SVETA (Prvi javni nastop pesnika Simona Gregorčiča - dr. Alojz Turk — Restif de la Bretonne - A. D. — Propagator retorománskega jezika in kulture - D.) — TEHNIČNI OBZORNIK (Moderne varnostne naprave na ladjah - tma — Kratke tehniške novosti) — ČLOVEK IN DOM (Kuhinja - družinska soba) — IZ KULTURNE ZGODOVINE DEŽNIKA (D. B.) — SAH — ZA BISTRE GLAVE — Na platnicah: HUMOR — KRIZALJKA Z OBRATNICAMI (Crassus)

Slika na ovitku: VODJA SAHARSKE KARAVANE (Foto C. Strúve)

Naslovná slika: JOŠ. KLADNIK: ZIMA (lesorez)

V prihodnjih številkah »ŽIVLJENJA IN SVETA« bodo izšli rizen že naznanjenih naslednjih prispevkov:

Zakaj se staramo? — Mehanični pilot — Tower of London — Svet je poln »čudežev« — Delo našega telesa — Električni vratar — Nov tip majhnega avtomobila — Kako določimo vlažnost lesa — Največja ladja sveta — Nezgorljiv les — Konservirana živa drevesa I. dr.

2

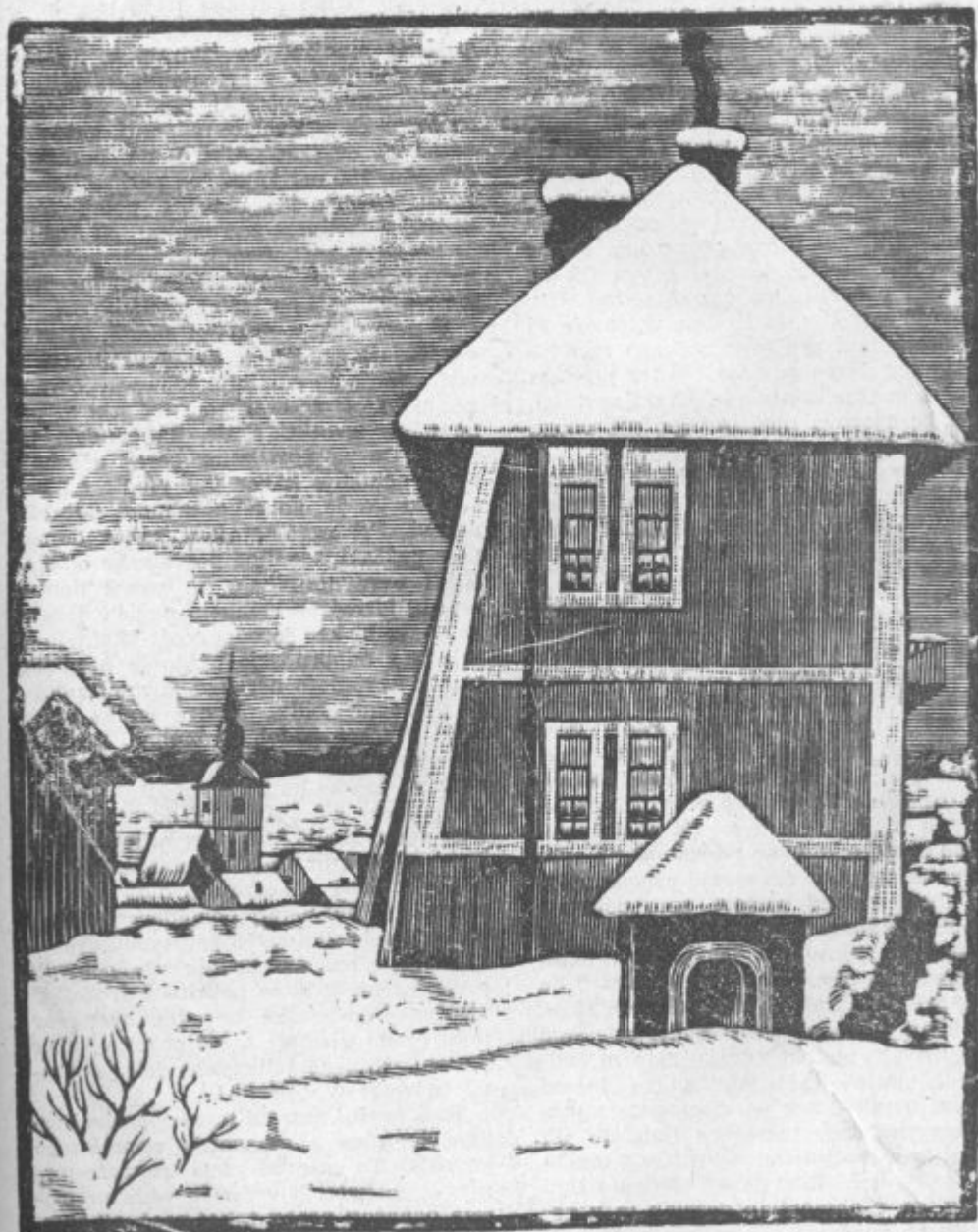
IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA
V LJUBLJANI — NJEN PREDSTAVNIK FRAN JEZERSEK

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 5.

V LJUBLJANI, 27. JANUARJA 1935

KNJIGA 17.

JOS. KLADNIK

ZIMA (lesorez)

D E L O V E T R O V

KAKO SPREMINJAJO VETROVI ZEMELJSKO LICE

Silo vetrov pozna vsakdo in posebno takrat se je zavemo znova, kadar nam jeseni odnaša listje z dreves, klobuke z glave, opeko s strehe. Že v najstarejših časih so jo izkoriščali za človeške potrebe. Vsa ladijska plovba preteklih stoletij je živela od vetrovne sile in v ploskih pokrajinah vidimo še danes starinske mline in črpalke na veter.

A ta sila se očituje še drugače, čeprav ne tako vidno. Če se peljemo z železnico skozi gorske pokrajine, opazimo na vetrovni strani proge pogostoma lesene stene ali ostrešja, če gre proga tik ob strmem pečevju. Ta ostrešja naj tire očuvajo zametov, ki so delo vetrov in ki na omejenem prostoru začasno spreminjajo zemeljsko površje. Veter prenaša drobne snežne kristale in jih odlaga tam, kjer se njegova moč iz tega ali onega razloga oslabi.

Toda veter spreminja zemeljski obraz še na vse drugačen način. Spomnimo se samo na delo, ki ga opravlja z drobnim sipinskim peskom ob mnogih obmorskih bregovih kakor s snežnimi kristalčki v gorovju. To njegovo delo pa je nekaj bolj zamotano, nego bi si mislili na prvi pogled. Znameniti fizik Helmholtz je odkril zakon, po katerem nastajajo ob meji dveh plinov ali tekočin valovna gibanja, ki naj vzdržijo ravnotežje. Pesek sicer ni plin ali tekočina, učinkuje pa v tem primeru enako, saj vendar ne predstavlja trdne gmote, temveč sestoji iz posameznih majhnih delcev. Tako si razlagamo izrazite valovne tvorbe, ki jih opažamo na sipinah. Ob morju prevladujejo večinoma morski vetrovi, zato potujejo sipine polagoma v notranjost dežele. Hitrost tega potovanja je različna. Mnoge sipine se premaknejo na leto za 2 do 3 m, druge pa tudi 10 ali celo 20 do 25 m. Na svoji poti zasujejo neredko cele vasi in zakrivajo plodno zemljo, zato ni čudno, da skušajo potujoče sipine že od nekdaj ustaliti, kar pa ni mogoče z raznimi zgradbami, temveč s tem, da jih posadijo z rastlinjem. Obraščena sipina ne potuje več. Rast je pa običajno tudi vzrok, da v obmorskih deželah in v gorovjih ne opažamo sile vetrov neposredno. Samo v ozemljih brez rasti, torej pred vsem v puščavah, se lahko ta sila izživlja v vsem svojem obsegu. (Glej »El Wed« na str. 132.)

In tu pridemo do fantastičnih števil. Od 9. do 12. marca 1901 je bila n. pr. nad Severno Afriko, Južno in Srednjo Evropo, velika peščena padavina, ki je omogočila točna opazovanja. Ogromne peščene množine so izvirale iz Sahare in so pokrile tlo v omenjenih ozemljih s polmilimetrsko plastjo. To je na videz malo, a če pričnemo računati, pridemo samo za Severno Afriko na ogromno množino 150 milijonov ton peska. Severnejša ozemlja sta obtežila poleg tega skoraj 2 milijona ton prahu. Ni čudno, če so se v znanstvenih krogih pojavila mnenja, da utegnejo takšne masne preložitve vplivati na lego zemeljske osi.

V nasprotju z drugimi silami, ki preobrazujejo zemljo, n. pr. v nasprotju z vodo, veter ne učinkuje toliko neposredno. Gibajoči se zrak sam na sebi n. pr. ne more izvotliti skale, kakor dela to voda. Če pa nosi veter pesek s seboj, tedaj učinkuje kakor pač pihalo na pesek, ki ga je človeška tehnika pobrala naravi. Pri tem nastajajo, kakor vidimo to v puščavi, značilne površinske oblike. Kajti naravno pihalo na pesek deluje seveda hitreje v mehkem nego v trdem kamenju in ker je odpornost skalovja v skladu z odpornostjo njegovih poedinih plasti, nastanejo neredko gobam podobne skalovne oblike. Mnoge skalne stene dobe vrečam podobne dupline, mrežne, satovnate ali stebričaste strukture. Ob skalnih tleh se kupičijo robati drobcji, ki jih peščeni piš polagoma drobi in oblikuje dalje. Mečje dele veter najprvo spremeni v pesek in prah, ki ga odnaša s seboj, trši kosi pa ostajajo dalj časa na mestu in jih veter polagoma brusí v okrogle dele. Potovalci pripovedujejo, da utegneš v puščavi ure in ure potovati preko ozemelj, ki so pokrita z drobcji, ki niso večji od graška, in potem spet prav tako preko ozemelj, ki so pokrita kakor z orehi. Kakšno velikansko delo je opravil tu veter v stoletjih!

Tudi prašni sesedki imajo ponekod veliko vlogo za obrazovanje zemeljskega površja. To so pred vsem travnate planjave, po katerih veter in voda ne moreta odnašati prahu takoj proč, ali brezodtočne kotline v bližini puščav. Pod »prahom« si tu ne smemo predstavljati samo neprijetne umazanosti, kakršno poznajo naše gospodinje. Ta prah vsebuje marveč večinoma važne rudnine in soli

in tudi organske sestavine. Tako si lahko mislimo, da so odlagališča takšnega prahu sama na sebi lahko zelo rodovitna — seveda pa jih nahajamo, žal, večinoma na krajih, kjer svoje rodovitnosti ne morejo prav pokazati. Lahko pa se zgodi, da se podnebne prilike spremenijo in da dobe takšni kraji več pada-

60 m; na Kitajskem pa niso ogromna samo po površini, temveč tudi po 600 in več metrov debela. Koliko časa je bilo treba, da je vodovje nanese te plasti, je najbolje razvidno iz tega, da so do 2000 let stari kitajski grobovi po teh krajih pokriti s komaj 2 m debelo naplavno plastjo.

KOTLINSKA OAZA EL WED — V sipinske grebene so vtaknjeni palmovi listi. (Glej »Oaza El Wed na str. 132) Foto G. Strüve

vin. Nastajajo vodni toki, ki odnašajo ta tla s seboj in jih odlagajo drugod kot izredno rodovito naplavino. Takšna naplavna ozemlja s takšnim nastankom dobimo posebno na Kitajskem, vsa Kitajska živi tako rekoč od tega. Tudi pri nas dobimo takšna naplavna ozemlja, seveda so njihove plasti debele »samo« 30 do

Vidimo torej, da je delo vetrov kaj pomembno za obličje naše zemlje in pri tem nikakor ne gre samo za delo orkanskih katastrof. Še važnejše je počasno, vztrajno delo zračnih struj v tisočletjih, ki ga naše oči na prvi pogled niti ne opazijo.

Po razpravi dr. E. Grafa — kik

NE SKROMNOST PREPROSTIH PLEMEN

Da se človek rodi blag — kakor trdi J. J. Rousseau — je mogoče, čeprav marsikdo dvomi o tem. A skromen se ne rodi. To dokazujejo mnogi zgledi, vzeti iz narodopisja. Najmlajši je tale.

V osrčju Nove Gvineje, kamor »kamor raziskovalčeva roka še nikoli ni stopila«, kakor se je pre nagljeno izrazil neki pisun, je predlanski angleški potovalec naletel na ubožno pleme, živeče še po najstarejšega človeštva. Nekaj pa so ti divjaki imeli dobrega na sebi: Kanibali niso bili, kar je tem čudnejše, ker po njihovi gorati pokrajini ni kdo ve koliko divjačine.

Naš učenjak je prebil med njimi precej tednov in proučeval njih šege kakor tudi ne bog ve kaj razvito govorico. No, ti Pa-

puvanci se nazivajo »ljudje in smatrajo sebe edine vredne tega naslova, kakor so blagovolili dopovedati strmečemu Britancu.

Sicer pa je znano, da je na svetu dosti ljudstev, bolj ali manj primitivnih, ki si dajejo ime »ljudje«, izločujoč od tega imena svoje sosede. Taka je na priliko z Eskimi, ki se kličejo »Inuit«, torej ljudje par excellence. Taki so ravnanje Bušmani ali Grmičarji, najjadnejše pleme na naši krogli. Ta prirojena »skromnost« sega daleč nazaj. V Tebah najdeš fresko, ki predstavlja nekdanje Egipčane, v klinopisu omenjene kot »Rot en Ne Rome«, kar pomeni: »človeki v pravem smislu besede«. No, graditelji piramid gotovo bolj zaslužijo visokodoneči naslov kakor pa Gregsonovi Puvanci ali kalaharski Grmovniki. A.

BORBA ZA TIHI OCEAN

Položaj na Daljnem vzhodu že nekaj let ograža svetovni mir in iz neprestanih homatij spoznava svet čedalje jasneje, da je na delu neizprosno dosledna, krepka in samozavestna niponska narodna volja, ki hoče belo pleme iztisniti iz področja Tihlega morja in si zagotoviti izključno nadvlado nad vzhodno Azijo.

Ako gledamo to borbo z nepristranskimi očmi, moramo priznati, da Niponce silil v ta boj prevelika obljudenost njilho-

netljive uspehe. Vse to seveda služi razvoju niponskega imperializma, izhajajočega iz dejstva, da vsi niponski podvigi neizogibno dosegajo določeni smoter in da so niponske kopne in pomorske čete zmagovite v vsakem spopadu s tujci. Vrsta zmag zadnjih petdesetih let se začne s kitajsko-niponsko vojno, se nadaljuje z rusko-niponsko in se zaključuje z nastopom proti Nemčiji v svetovni vojni.

Te vojne so prinesle otoškemu carstvu

POD ZASTAVO VZHAJAJOČEGA SONCA

Admiral Takahashi, novi vrhovni poveljnik niponske vojne mornarice, na krovu svoje ladje »Jamashiro«

vega otoškega ozemlja ter industrijski razmah zadnjih desetletij, ki si išče novih tržišč in si skuša zagotoviti ozemlja, odkoder lahko dobavlja potrebne sirovine.

V tem prizadevanju postopa Niponska izredno smotreno in pametno izkoriščajoč svetovni položaj tudi dosega prese-

najprej kitajski otok Formozo, ob porazu Rusije pa so mikadove vojske osvojile Korejo, južni del otoka Sahalina ter rusko luko Port Artur. V svetovni vojni so Niponci zasedli nemška otočja Marianne, Karoline, Palauske otoke ter otočič Jap. Najnovejša niponska osvojitve je

Mandžurija, ki so jo mimogrede zaokrožili še z Džeholom in z vzhodnim delom Notranje Mongolije.

S temi osvojitvami bi bilo zadoščeno niponski želji po pridobitvi ozemlja za naselitev človeškega prebitka, ki znaša v pravi Niponski do 900.000 duš letno. Že sama Mandžurija z Džeholom bi Niponcev v tem pogledu zadostovala za najmanj 70 let, čeprav bi niponski narodni prirastek vso to dobo ostal na dosedanji višini.

Tudi v pogledu zadovoljitve niponske industrije s potrebnimi surovinami so Niponcev z zasedbo Mandžurije dosegli svoj namen. Med vsemi industrijskimi

pridobitvijo neposeljenih krajev, kamor bi pošiljala svoj ljudski prebitek. Med tem ko je srednji in južni del otoškega carstva res gosto naseljen, — največja gostota znaša 382 oseb na štirijaški kilometer, — je veliki severni otok Hokaido skoro prazen, saj pride tam le 28 duš na enako površino. Tudi zadnjega četrta stoletja vlade v Mandžuriji je dokaz, da Niponec ni kolonist. Spričo 20 milijonskega kitajskega pritoka je številka niponske naselitve (okoli 800.000 duš) smešno majhna.

Niponec ni kolonist — vsaj na severu ne, kjer podnebje ne prija njegovemu telesnemu ustroju, — pač pa je trgovec,

Otok Jap v Tihem oceanu

surovinami jim nedostaje samo nafte, toda to zemeljsko blago je pač razdeljeno po zemlji na način, da ga tudi mnoge velesile nimajo na svojem lastnem narodnem ozemlju, n. pr. Francija, Nemčija in Anglija. Na drugi strani pa ga imajo v izobilju države, ki nimajo značaja političnih, vojaških in gospodarskih velesil, n. pr. Poljska, Romunija, Perzija, Irak itd. Amerika in Rusija imata zaradi svoje velike razsežnosti preko vse ameriške, oz. evrazijske celine na razpolago znatne količine te modernih tehnik neobhodno potrebne surovine. Druge države si morajo ta nedostatek kriti v lastnih kolonijah ali pa s tem, da s svojim kapitalom izkoriščajo zemeljska bogastva drugih narodov.

Zasedba ogromnega ozemlja pa je pokazala, da Niponska ne stremi toliko za

vojak, upravnik, skratka: izkoriščevalec velikega formata in odličnih sposobnosti. Njegova ekspanzija na sever tedaj nima ozadja prirodne nujnosti, marveč ima čisto političen značaj, ki mu moramo vsekako dodati še moment bojazni pred rusko velesilo, katere kolonizatorske sposobnosti so znane. Čisti račun veleva Niponcev, da si zasigurajo ne samo rusko obalo Tihega morja, marveč tudi ozemlje globoko do Bajkalskega jezera, dokler si Rusija od revolucije ni toliko opomogla, da bi se lahko z uspehom postavila po robu sijajno oboroženi in izvežbani mikadovi vojski. Na severu ima Niponska tedaj samo eksploatorski interes, kolonizirali naj bi pa ogromna prazna prostranstva Kitajci in Korejci pod vlado in upravo Niponcev.

Težnja mikadovega naroda gre na jug in na jugozapad v gorkejšje kraje. V dosegu niponske sile je pri tem najprej Filipinsko otočje, nato nizozemski kolonialni imperij ter končno Avstralija. Povsod tod gledajo Niponce kot nezaželjenega priseljence in Avstralija ter Amerika sta niponsko priseljevanje zabranili s posebnimi zakoni, ki so silno razžalili niponsko narodno samozavest. Na tem polju pa zadeva niponska industrija ob opasna tekmeča Anglijo in Ameriko. Prav za prav pa je že danes položaj tak, da se Anglosasi močno boje niponske trgovinske konkurence, ki tudi drugim evropskim narodom prizadeva težke gospodarske udarce.

Zadnja leta je stalno na dnevnem redu pretnja velikega obračuna, ki naj odloči, komu bo pripadla pretežna oblast nad Tihim morjem in nad vzhodno Azijo. Različni preroki so napovedovali spopad že za najbližji čas, podoba pa je, da se odgovorni krogi boje odločitve, ker bi boj ne ostal omejen na sile Daljnega vzhoda, marveč bi bila vanj zapletena marsikaka država, ki sedaj ni neposredno prizadeta. Kakor zdaj stvari stoje, je Niponska nadmočna na morju, na kopnem pa nima enako ugodnih izgledeov na uspeh. Amerika, Anglija in Niponska so se sporazumele glede svojih pomorskih sil na formulo 5:5:3. Po tej formuli bi bila Niponska tretja najmočnejša pomorska

sila sveta. Ker pa je nje brodovje osredotočeno v onem delu Tihlega oceana, kjer bi prišlo do pomorske borbe, ji daje ta položaj velikansko prednost. Obe anglosaški sili bi proti njej lahko poslale vsaka komaj polovico svojega brodovja, toda le-to bi morale operirati tako daleč od svojih oporišč, da bi bilo njihovo delovanje skoro nemogoče. Ameriško brodovje ima od svojih kalifornijskih oporišč okoli 8000 km do niponskih postojank, s Havajskega otočja pa vsekako še dobrih 4000 km. Filipini zanjo ne pridejo v poštev, ker leže vmes niponska otočja Karolini, Mariani in Palau. Iz tega je jasno, zakaj v Tokiu niso hoteli niti čuti o tem, da bi vrnili ta otočja po svojem izstopu iz Društva narodov.

V ostalem imata Amerika in Anglija v Tihem morju le omejeno število bojnih enot. Amerika ima na Filipinih le eno križarko, 20 rušilcev in 1 podmornico, na Havajih pa 20 podmornic in nekoliko pomožnih ladij. Anglija je nekoliko močnejša in ima 6 križark, 1 matično ladjo za letala, 9 rušilcev in 8 podmornic. K temu lahko pritegne iz Indije 3 križarke, iz Avstralije 4 križarke, 1 matično ladjo in 8 rušilcev, iz Novega Zelanda pa še 2 križarki. Proti tem silam ima Niponska 10 velikih bojnih ladij, 17 križark, 4 minonosce, 3 matične ladje, 110 rušilcev in 67 podmornic.

Pristanišče v Singapuru

Cesta v Manili, prestolnici Filipinov

Na dlani leži sklep, da bi ena izmed obeh anglosaških pomorskih sil lahko poslala proti Niponski vse svoje brodogve in bi bila tako močnejša nego Niponska. V poštev bi pri tem lahko prišla samo Amerika, ali njeno brodogve ima iz domačih luk do niponskih voda dobrih 9000 km plovbe, kar ga onesposablja za borbo, saj brzoparniki rabijo za to pot do 14 dni, veliko brodogve pa nedvomno dvakrat toliko.

V primeru vojnega zaveznitstva med Rusijo in Ameriko, pa bi šanse Niponske vsekakor močno padle, saj bi imela posla z najmočnejšo kopno vojsko in z najjačjim brodogvem. Pri takem spopadu ne bi šlo za zasedbo niponskega otočja, marveč za poraz Niponcev na azijski celini. Od Amurja in iz Mongolije bi bil ruski kopni pritisk, od Kurilov pa bi udarilo ameriško brodogve, ki bi mu sovjeti gotovo uredili primerna oporišča, na svojem obrežju. Vendar bi dovoz niponskih čet na mandžursko bojišče ne bil onemogočen, ker bi si ameriške ladje gotovo ne upale v Niponsko morje, dokler bi mikadovo brodogve ne bilo popolnoma poraženo.

Glavni napor bi morala vzdržati vsekakor Rusija, ki se tega dobro zaveda in se zanj tudi resno pripravlja. Ob Amurju in Usuriju stoji nekoliko sto tisoč mož ruske vojske, meja je utrjena po zahtevah moderne tehnike. Vladivostok je urejen kot najčvrstejša oporišče za kopno vojsko in za letala, v Habarovsku pa je središče vse obrambne sile. Slutijo, da

bo niponski sunek namerjen proti Čiti, ki bi, ako se posreči, odrezal vse Poamurje in Primorsko oblast od ostale Rusije in tako spodvezal vsako preskrbo vzhodnega ruskega krila s municijo, hrano, stvarnim in človeškim materialom. Eno prednost pa imajo sovjeti, dasi je iniciativa v niponskih rokah. Čim dalje Niponci odlašajo, tem bolj se krepi Rusija. Oddaljenost pravega ruskega ozemlja od bojišča ima za Ruse strateško silno neugodne posledice, vendar je ta nesrečna lega sovjetom tudi v srečo. Niponska letala brez vmesnega pristanka ne morejo doseči središča ruske industrije ter jih uničiti, ruska letala pa imajo možnost poleta nad Niponsko v polni meri. Na to okoliščino polagajo Rusi veliko svojih nad in to je tudi morda edini pomislek, ki Niponce odvrča, da niso že davno udarili. btk

KNJIGE IN REVJE

»KRONIKA SLOVENSkih MEST« zaključuje s 4. številko svoj prvi letnik, bogat tako po vsebini kakor po opremi. Izmed prispevkov v tej številki omenjamo članke dr. A. Dolarja in J. Glaserja o generalu Maistru. Posebno pa razpravo univ. profesorja dr. Fr. Kidriča: Prešern in ljubljanske uršulinke. J. Jenko zaključuje svoj opis prve železnice na naših tleh, dr. St. Škerlj pa »Italijanske predstave v Ljubljani« Številka vsebuje razen tega še celo vrsto zanimivih prispevkov za spoznavanje Ljubljane, Maribora, Celja itd. »Kronika« izhaja štirikrat na leto in stane za vse leto Din 60.— Naroča se pri kulturnem oddelku mestnega načelstva v Ljubljani.

SKOZI ČRNO GORO IN ČRNOGÓRICO

DR. ANTON DEBELJAK

NADALJEVANJE

Blizu Biljarde stoji veliko drevo, pod katerim je menda pokojni Nikita delil pravico. Ta dan je sedela pod njo vojaška komisija, ki je popisovala konje. Hitro sem jo ubral mimo nje, toda moj sopotnik je blizu obstal in ogledoval. Zapazijo ga. Kako tudi ne bi zapazili lacmana? (Lacmana — brčkone od Landsmann — so Črnogorci nazivali vsakogar, kdor ne nosi narodne črnogorske oprave z orožjem za pasom, torej vse tujce in drugoverce, »latine«).

delo češkega modelerja zavarovalo. Poprej so se krave sprehajale po njem. Jelite, možje?»

»Istina, krave su se šetale ovdje,« mu pritegne priletlen domačin.

»Pri-pri-bi-čevi-čevi« mi je še brnelo v ušesih, ko sem se spomnil, kako sva za par dinarčkov vstopnine s ptičje perspektive strmela z mosta v veliki lopi na plastično podobo Nikitovega kraljestva. Spričo takega razjednega in razhrebanege ozemlja se nehote zamisliš v

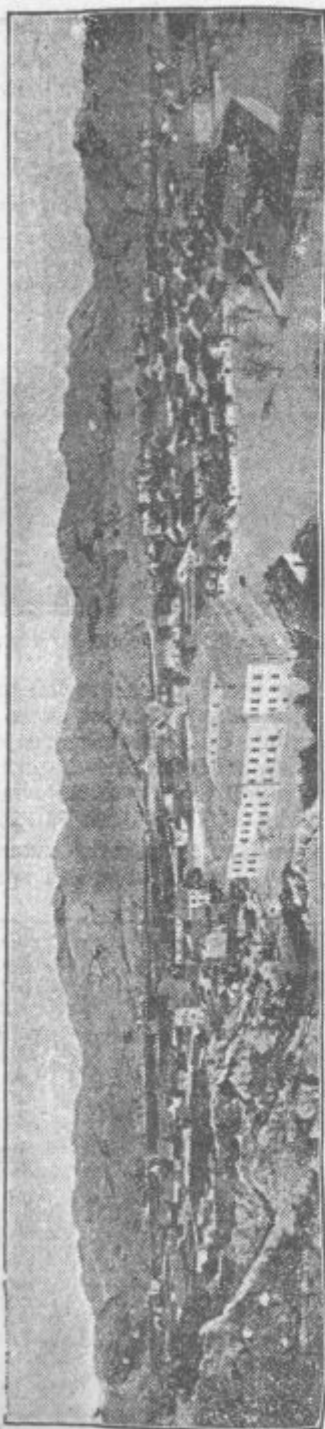
Bivši kraljevi dvorec na CETINJU

»Ko govori švapski?« se ozre po družbi najvišji častnik, češ, da se pomenimo s tem golokrakim in golobučnim strancem.

»Pa šta treba švapski, kad možemo naški!« se oglasi moj sopotnik. Pristopil sem, da bi bolje čul pomenek, ki se je razpredel. Častniki so poznali naše kraje, n. pr. Maribor, in jih hvalili. Menili so, da takega potovanja, kakršno sva si privoščila midva, ne bi zlepa začel kak srbski profesor. Vprašali so, ali sva si ogledala znameniti relief Črne gore.

»Kako ne,« pripomni dr. Jož Rus in se predstavi. »jaz sem bil tisti, ki je poskrbel pri Pribičevići vladi, da se je

sivo davnino, izza katere deluje voda, zrak, temperatura. Na um mi je šinilo, kako sta dva ameriška eksperimentatorja sklenila proučevati razkrojni učinek, ki ga pušča za seboj menjava med vročino in mrazom. V geološkem laboratoriju univerze v Harvardu po 96 krat na dan segrejeta in potem ohladita neke kamenine. Na ta način je vzorec v enem letu toliko prenesel, kakor če bi bil ležal celo stoletje v puščavi. Po sebi se razume, da gričo — kakor je moj sopotnik čul nekje na Gorenjskem za kamenino ali hribino — večkrat pregledata ter ugotovita poškodbe, ki jih povzroča sama premena toplote.

POGLED NA CETINJE

Medtem pa strmé na naju nepremično, a ne premično skale strmega Lovčena. Domačinom seveda gora jako ugaja, kakor sklepam po pomenku knjaza Niko-
le:

»Lep je Lovčen, stric Šuto!«

»Lep, gospodar, kakor da je z dragim kamenjem pokrit!«

»Pa še druge planine so na svetu, lepše od Lovčena.«

»So, gospodar, ali kakor Lovčen jih ni.«

»Zakaj pa?«

»Zato, ker ima Lovčen odlično družino, a družina ustvarja hišo. Vse se poraja po ljudeh. Kjer ni ljudi, ni lepote.« Ta anekdota, posneta po Pavičevih »Crnogorcih« knj. 8, se nanaša na grobnico vladike Rada, ki je na Lovčenu.

Gredeč preko ribarnice in sadnega trga mimo modernega podzemnega stranišča iz l. 1932 se usmeriva radi nekih podatkov na orožniško postajo, kjer je kapetanov pribočnik naš rojak, poročnik Palčič, kjer že 12 let služi narednik Jeršin, kjer delujejo korenjaki kakor Berčič, Cestnik, Domiter, Frecč, Lampč, Plomberger, Polmin, Selič, dva Severa, Švajncar, itd. Narednik C. Legat²⁾ je Rusov najožji rojak iz Ribnice. Kapetan Reš menda ni tako rezek kakor njegov imenjake rešek (*sonchus asper*, škrbinec pa: *sonchus oleraceus*). Štirje od orožnikov imajo svoje hiše. Živé prav poceni. Edinole za vodo je malo trda: tok je samo tri ure na dan odprt. Imajo pa elektriko. Za uradništvo se baje precej gradi. Iz avstrijskih časov je ostala katoliška cerkev: katoličanov je med 7000 prebivalcev pet sto, brez vojakov. Tako mi pripoveduje bivši vojaški župnik Andrej Nartnik, ki je poprej, do l. 1925 služboval v Istri. Njegov rojstni kraj je Brezovec, a pišejo ga Brezovica. Tako ne vem, odkod je doma ta narodnjak: Pirčev »Poštni krajevni leksikon« omenja 10 Brezovcev in 25 Brezovic... Pravi mi nadalje, da češki izletniki prav pridno posečajo Cetinje: naglo švigajo samodreči po impregnirani cesti, Grand Hôtel pa zeva prazen za njimi!

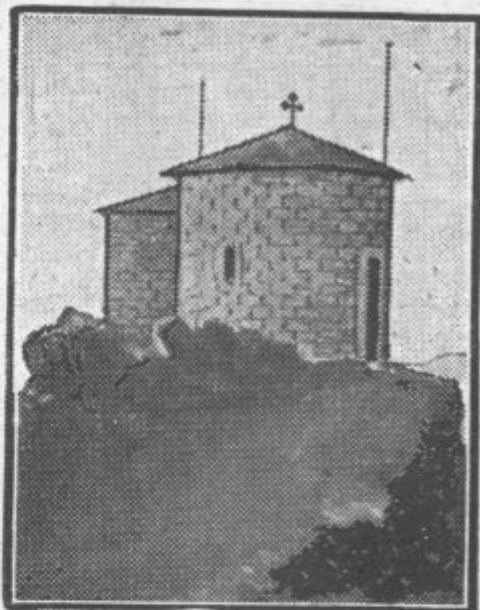
Agronomski inženjer Ferdo Vončina, doma iz Idrije (neki moj znanec Idričan pravi v šali svojim someščanom: Idričoti), in ki je prišel pred tremi leti semkaj iz Like, me onozarja na vlaško cerkev, obdano z veliko ograjo iz samih pušknih cevi.

²⁾ V Novicah pomeni to ime daljnoglasnik, Sprachrohr. Je li v srednjem veku papežev odposlanec, legat, kedaj množicam oznanjal novice s takim doglašalom ali govorno trobo?

G. Krušič, čuvaj pri inž. Tavčarju, nau je opozoril, da bo čas za kosilo. Predstavljanje: gdčna Trdanova, profesorjeva sestra, iz Zadolja — torej že spet Ribnica! Gdčna Marija iz Motnika. — Poznate Gašparja Križnika, ki je zbiral narodno blago in gojil stike s Hrvati? — Kako ga ne bi, to je moj oče!

Ob izborni postrežbi je pomenek tekkel o vseh stvareh in še nekaterih drugih — de omnibus rebus et quibusdam aliis, kakor se je izrazil pokojni Grašič ali Cicero. Zasukal se je kajpada tudi na Gorski Vijenac, čigar faksimile je bil blagopokojni Viteški kralj naročil v Monakovem. Ko pa je ob neki avdienci g. Albin Prepeluh povedal, da zna tudi Ljubljana izvesti take posle, je Zedinitelj preklical naročilo v Monakovem in si dal napraviti nekaj izvodov v Blaznikovi tiskarni. Izvršitve je bil prav vesel.

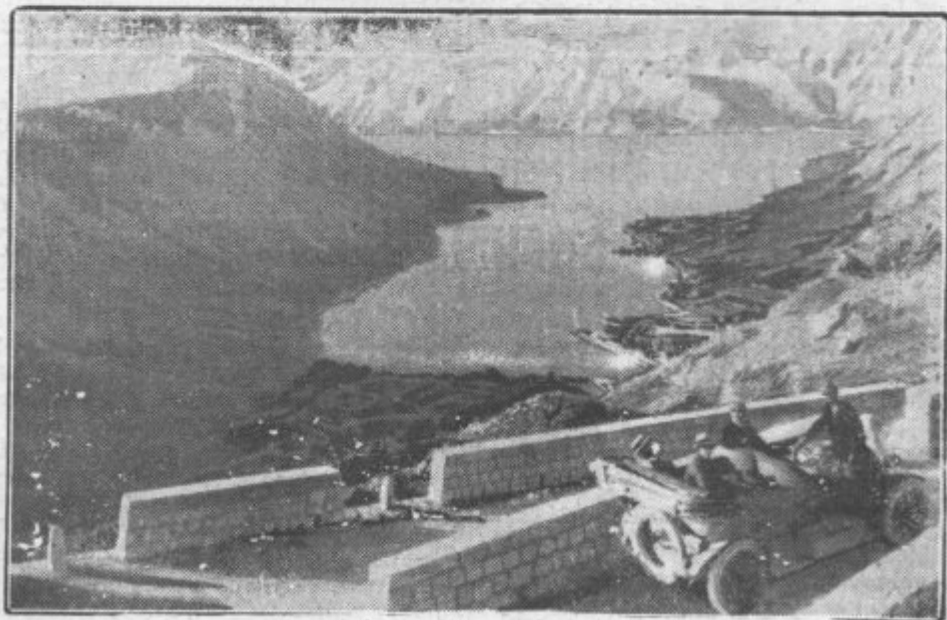
Gologlavi možak Lovčen, a tudi njegov odraslek Babljak, do popka zakrit s predpasnikom sitnogorice (podraščine), sta se zagrnila v gosto kopreno in v početku večerke — čas med tretjo uro in večerom — se je nebo jelo solziti. Dež pa dobro voljo hitro pokvari in navzlic gospodarski koristi, ki jo prinaša, človek vendarle čuti v njem dušmana: zato utegne imeti prav tisti Francoz, ki tolmači izvor besede *d r ž d b iz d u s d i o s*, čas, ko je bog svetlobe zastrt. Naj mi kdo ne sproži v srce Prešernove stre-

Grobnica vladike Rada na Lovčenu

lice: Kdor govoriti kaj ne ve, on vreme hval' al' toži — saj je znana zveza med ploho in psiho. Raoul Montandon je nanizal celo vrsto dejstev, pri katerih atmosferski pogoji ovirajo dušeslovne pojave (*Tribune de Genève*, 25. VII. 1934).

Ker je gostiteljev tovorni avtomobil moral še tisti dan v Kotor, sva spredaj

S ceste med KOTOROM in CETINJEM (spodaj Kotorški zaliv)

prisedla še z nekim Slovincem in ob polih šestih smo zdrčali ter drčali debele tri ure, preden sva se izkrcala v hotel »Graz«. Hladno je vejalo, ogrevala pa me je kolikor toliko skrb ob 25 prepadnih serpentinah. Da ni šofer dovolj trden in trezen, bi ne vem kolikokrat lahko strmoglavili v globel. Domislil sem se one definicije, pri kateri vprašuje Ahacelj: »Razložite mi razloček med previdnostjo in strahopetnostjo.« Behacelj pa odgovarja: »Previdnost je, kadar se sam bojim, plašljivost, ako se drugi bojé.« V svoji opreznosti ne bi bil nerad videl, da bi bile vijuge zavarovane s prožnim zidom, kakršnega so Švicarji pred nekaj meseci postavili ob cesti Cailly-sur-Eure: tenak ovoj iz ojačenega betona (béton armé, Eisenbeton), v njegovi notrini pa zemlja. Kamion 10.5 ton mrtve teže se je zaletel vanj z brzino 60 km na uro ter odletel ko žoga.

Solllebnika sem občudoval, kako junaško prenaša hlad, dasi je gologlav, z razpeto srajco, golokrak, brez površnika. Ob taki neprisiljeni obleki mi zmeraj udarja na uho pripev:

Neka živi sloboda
jugoslavenskog roda . . .

Če pomislim, da bi bil pod prejšnjo državo moral tičati ob slovesnih prilikah med najhujšo vročino v težki uniformi, sedaj pa stojim 17. septembra 1934 pri maši na Kongresnem trgu brez klobuka in brez kravate!

Moda gre v današnjih dneh kolikor toliko v pametno smer, a ne vedno in dosledno. Montherlant je lani v »Samcih« prikazal dva »čuka«, ki si za mizo »privežeta prtič za ovratnik kakor kravarji.« Ne glede na to, da kravarji nimajo trdih ovratnikov in ne rabijo prtičev, je treba omeniti, da je pisec izšel iz družbe, kjer so si po vsej pameti privezovali prtiče pod brado. Zakaj so jih vtikali pozneje v telovnik, jih polagali naposled na kolena? Ker slepo posnemajo Britance. Ko si je Waleski princ, kasnejši Edvard VII., nekoč pozabil zapeti zadnji gumb na svojem telovniku, so ga oniče posnemali vsi fičfiriči po Evropi. Ko je bil isti princ prisiljen, da si spotoma kupi storjene hlače, ker si je bil svoje gredoč na dirke nekaj pokvaril, in ko se je na dirkališču pojavil z gubo na rečenih hlačah, so isti vzdalini bridko obžalovali, zakaj se sami niso spomnili te odličnosti, ki je dotlej veljala za ostudno plebejstvo, posledaj pa za neobhodno potrebno dobremu okusu: guba še ni pri-

šla v zgubo . . . Tako zvani dobro vzgojeni Anglež je malo juhe in malo jedi v omaki. Zato se redko »počofa« in odtod navada, da si razgrne prtič po kolenih. Francoz, prijatelj polivk in omak, se po njem spakuje. Malokdo si še danes upa rabiti prtič, kakor mu je prvotni namen. Namizni prtič pa, kakor sleherni predmet, je po Ksenofontovem zatrdilu na pravem mestu, če res ustreza svojemu namenu — da končam zopet z »wellerizmom.«

Ker me je znanec vprašal, kaj ta spak pomeni, naj pristavim tole: Weller, sluga v Dickensovih »Zgodbah gospoda Pickwicka«, pogostoma izraža truzime (angleško: samoobsebna resnica) ali lapolisade, iz kakršnih je zložena dolga francoska popevka o gosposu De Lapalisseu:

Gospod De Lapalisse je umrl,
umrl pred Pavijo,
četrt ure pred smrtjo
je bil še vedno živ . . .

Torej wellerizem je bedastoča, ki jo s citatom zvrčamo na tujega avtorja.

»Jutro« je 27. VIII. 1934 pod naslovom Črna gora — jugoslovenska sparta poročalo o Pohlovem navdušenem članku »Montenegrinische Sommertage«, kjer pravi sodelavec Berlinskega dnevnika, da je naletel ob cesti kakih 50 km dolgi le dve naselbini: Cetinje in Njegoš. Njegoš je planina, N je g u š i pa pleme, ki šteje 450 dimov ali domov.

D A L J E

MAJHNE IZNAJDBE, VELIK DOBIČEK

Baš najenostavnejše iznajdbe prinašajo pogosto največ denarja. Potrebno je le, da novi predmet ustreza kaki vsakdanji potrebi, da občinstvo zanima in da ima spretnega prodajalca. Glede tega je zbral neki čičaški list zanimive podatke. Tako je n. pr. plešoča lutka, v Ameriki zelo priljubljena igrača, prinesla iznajditelju letno 75.000 dolarjev, med tem ko je oni mož, ki je iznašel drsalke na kolenih, zaslužil več kot milijon. Tisti, ki je prišel na misel, da je konec navadnega svinčnika opremil s radirko, je spravil vsako leto 100.000 dolarjev, a enostavna stezna igla je pripomogla svojemu iznajditelju do 2 1/2 milijona dolarjev. Ogromno premoženje si je pridobil izumitelj prvega jeklenega peresa in mož, ki je oiačal nete s kovinastimi ploščicami, si je v prvem letu zaslužil čisti dobiček 700.000 dolarjev in potem še nadaljnje velike vente. Boopstaš je postal tudi tisti, ki je prevlekel dežnik z bombaževino, in nič manj se ni nasmejala srčca izumitelju kovinastega obehala za plašče.

ZGODBA O KREVSOVEM JURJU

CVETKO GOLAR

N A D A L J E V A N J E

11

«Ti bi poslal koga, da bi proizvedoval za kravi,» je drugi dan ugibal Jurij in pestoval težko glavo. Ravno je stopil iz hleva, kjer je bil pripravljen prostor za živino, ki bi jo prignal

s sejma.

»O, sto judov, da se mi je moglo to primeriti! Zakaj nisem gnal naravnost proti domu! Kar na polje bi bil zavil, pa bi jim zmešal sled! Kajpak, drugi so jih odpeljali; gotovo jih je že fant dobil nazaj! Oh da sem bil tako neroden!«

»Kje pa je hlev poln repov,« mu je sponesla sestra Tona včerajšnje besede.

»Zelo rada bi vedela, kje si hodil! Okoli polnoči sem te slišala, da si razbijal po durih. Saj so bila odprta, seveda, kdo bi videl, če je pijan!«

»Le hitro odmoli svoje litanije, potlej pridem jaz na vrsto!«

»Na travnik bi šel seno kositi, pa se kletiš po sejmi! Pa saj drugi kose po našem, oh, kar sram me je, da si tak gospodar.«

»Na, vidiš, kaj pa tole?«

Jurij je potegnil iz žepa perišče denarja.

»Vidiš, kaj sem prigrisposodaril! Znati je treba! Da ni bilo Tirolcev, bi bil še več zaslužil, pa so mi ti pokvarili kupčijo.«

Tona je nezaupljivo pogledala denar in odmajala z glavo. Bila je že tridesetletno dekle, z grenkimi potezami okoli ust.

»Rajši mi povej, čigav je denar? Vola si gotovo zapil, saj niti orati ne bomo mogli za ajdo.«

»S konji bomo letos orali! V Ljubljano moram, tam se dobi roba! Prav iz Stajerskega prženo konjičke, da se jim kar utrinja pod kopiti. Veš, Tona, zato jih bom kupil, da te bom z njimi vozil k poroki!«

»Nikar me ne jezdi, vsaj ta teden ostani doma, da pokosimo, kar je našega. Lahovčev Janez pride kositi, sam se je ponudil. Pravil je, da te je videl včeraj v Kranju, ko si kupoval kravo. Kje jo pa imaš?«

Jurja je pogrelo in je mahoma zrojil:

K. I. Honegger: PREVOZ (radiranka)

»O tem pa le molči, ki ne veš, kaj je kupčija!«

»Toliko že vem, da moraš imeti živino, ako si jo kupil!«

»Ali ti nisem dejal, da bom naprej prodal, kar bom kupil. Sicer pa, kaj ti bom pravil! Kaj je pa še dejal Janez?«

»Da si jo kar popihal s sejma. z mladim fantom te je videl, dve kravi sta gonila, in potlej te ni bilo več nazaj.«

»No, je že prav. Kar tiho bodi in priđi na travnik, da bomo sušili.«

Pokrižal se je po jedi in ko je naročil Toni, naj da kravi v hlev še jerbas trave, je odšel. Zunaj je vzel koso in zažvižgal.

»Ne vem, kaj bi dal, da se mi ni to pripetilo,« je premišljeval. »Vsak bi se mi smejal, kdor bi to vedel. Na, že v rokah sem imel lep dobiček, dve lepi pi-sanki sta bili moji, na, pa sem jih po neumnem izgubil. To moram popraviti.«

Na travniku je že našel Lahovčevega Janeza, ki se je naslanjal na koso in se mu smejal v pozdrav.

»He, kam si pa včeraj tako hitro izginil! Malo sem se ogledal okoli, pa te že nisem našel! Ali si res nosil bankovec za klobukom?«

»Ali si na vse zgodaj s Čirkovo Nežo bratovščino pil, da takšne kvasiš! Te bom učil kozje molitvice, če boš tako govoril. Jaz sem res nekaj kupoval, pa se je vse razdrlo.«

»I, saj sem kar tako dejal! Na sejmu se je govorilo tako, in v tisti krčmi pod klancem so vpraševali po tebi. Ne vem, kaj ste imeli!«

»Kaj, vpraševali so po meni, zakaj so vpraševali?«

Zopet je pogrelo Jurja, in v strahu mu je trepetal glas. — »Vraga,« si je mislil, »so že škrici zavohali ponarejeni bankovec, in vse je bilo pokonci in je vpilo, da se je hiša tresla. Me že iščejo, doma nisem več na varnem.«

Janez se je čudil, zakaj je njegov prijatelj tako zbeگان in se mu je zasmel:

»Zakaj pa gledaš tako plašno, kot bi ti kdo vile v hrbet tiščal?«

»Ali so bili žandarji zraven in so po meni povpraševali?«

»Zaka? bi bili žandarji? Pijanči, kmetje in mešarji bi te bili radi imeli nazaj. Žejni so bili pa so vedeli, da imaš denar in rad daš za vino.«

Jurij se je ohladilo srce in veselo se je zasmel:

»Zakaj me pa nisi poklical? Vse bi upijanal.«

Zopet je bil jezen na samega sebe, ker se je brez vzroka prestrašil, da bi lahko začel oni sumiti o njem. Spomnil se je nečesa:

»Prav zares je škoda, da se nisva našla! Pomisli, v slabo družbo sem padel, pijan sem bil tako, da me je sram. Ali bi ti nekaј storil zame, pa seveda na skrivaj, ljudem ni treba nič vedeti o tem —«

»Povej, kaj naj pa storim zate: Ali naj se grem ženit mesto tebe?«

»Saj si videl, da sem kupil dve kravi, pomisli, v pijanosti sem ju pustil nekje gori — Sto judov, tako sem bil zmešan, da sem na vse pozabil. — Pojdi ti ponje, takole proti večeru se napravi, nocoj bo svetil mesec, in lahko jih priženeš do jutra —«

»Tisto pa, koj grem ponje ali pa zvečer. Le razloži mi, kje sta?«

»Janez, prav ustrežeš mi s tem, saj bi šel sam, pa me je malo sram. Saj veš, ljudje radi opravljajo, pa bi me razvpili za pijanca. Pa se mislim ženiti, in to bi mi na pot hodilo —«

»O, meni je pa vseeno, samo tega ne vem, kje naj kravi poiščem.«

»Vse ti bom povedal kako in kaj! Najprej pokosiva tale košček travnika, potem bova govorila naprej.«

Nabrusila sta kosi, in Jur se je zadovoljno smehljaj.

»Presneto dobro sem se spomnil, kar tale naj gre v past, ako je nastavljena. Se bo že nekako izmazal, jaz bom pa gledal, da me ne zalotijo.«

In kosi sta se zasvetili in zažrji v travo, ki je šumela in v dolgih redovih ostajala za kosecema.

Tisti večer ni šel Krevsov Jurij ležat v hišo, temveč se je zleknil v travo pred hišo. Janez jo je že sredi popoldneva mahnil proti Kranju in se je imel vrniti okoli polnoči. Teško in nestrpno ga je pričakoval Jurij ves v strahu, da ga ne bi čakali orožniki.

Poučil ga je, naj le po ovinkih poišve, ali ni nekdo hodil z živino tam okoli. In potem bo že videl, kako se ima vesti. — Da se le ne bi zagovoril, potem bi jo mogoče izpeljal! Ako pa so mu na sledu in so ga izdali bankovci, joj, potem je vse izrabljeno. — Skočil je pokonci in se tolkel s pestmi po sencih. — Gotovo pridejo še nocoj beriči in jutri bo že zaprt —

Skoro stekel je od hiše, stisnil se je vase in gledal, da ne bi koga srečal. Tekel je po cesti in na klancu je legel v gosto rž. Skrīt je gledal navzdol po ce-

sti, odkoder je imel priti Janez. Dolg večer je bil, in Jurij je štel minute in zvezde in spomnil se je Koširjevega Janeza in njegove tete. — Oba sta tamle gori in gledata name. — Zakaj sem zabredel v to kupčijo, skoro ni bilo prav. I, saj ne bi, pa mi ni kazalo drugače. Ali — zlato jabolko — o katerem je govorila teta — oh, kako bi mogel priti do njega! Hej, da, potem ne bi bilo treba gnati se za denarjem in biti v strahu, kdaj ga primejo. — Ali zdaj bi pa že moral biti tukaj, gotovo je enajst,

vraga, mogoče je v ječi, mogoče ga je že izdal, in že gredo, gredo —

Skočil je pokonci, zagrabil se je za glavo in stekel proti domu. — V hiši je poiskal bankovce, pogledal jih je in že jih je mislil sežgati —

»Oh, prelepi ste, smilite se mi, da bi zgoreli. — Rad bi se z vami še veselil, po sejnih bi hodili skupaj, konjička bi kupil, koleselj, peljal bi se po nevesto. — Ne, ne, ljubčki, bankovčki, ne greste v peč ne — skrili vas bom, zakopal vas

LOV NA ALLIGATORJE
Na Floridi ulove vsako leto na tisoče alligatorjev običajno z narezanimi, vendar se dobe tudi pogumni
plavalci, ki poiščejo zverj kar na morskem dnu.

bom za vsak slučaj — v tajbo se bom spustil, ako pridejo —«

Varno jih je skrila v nedrija in je tiho zapustil hišo. Poiskal je motiko.

»Kje bi vam postlal — še malo slame, da boste na gorkem in suhem. — Že vem, tamle pod hruško, pod prese-dovko, v kateri imajo sršeni gnezdo — tam bo vaša zibelka —«

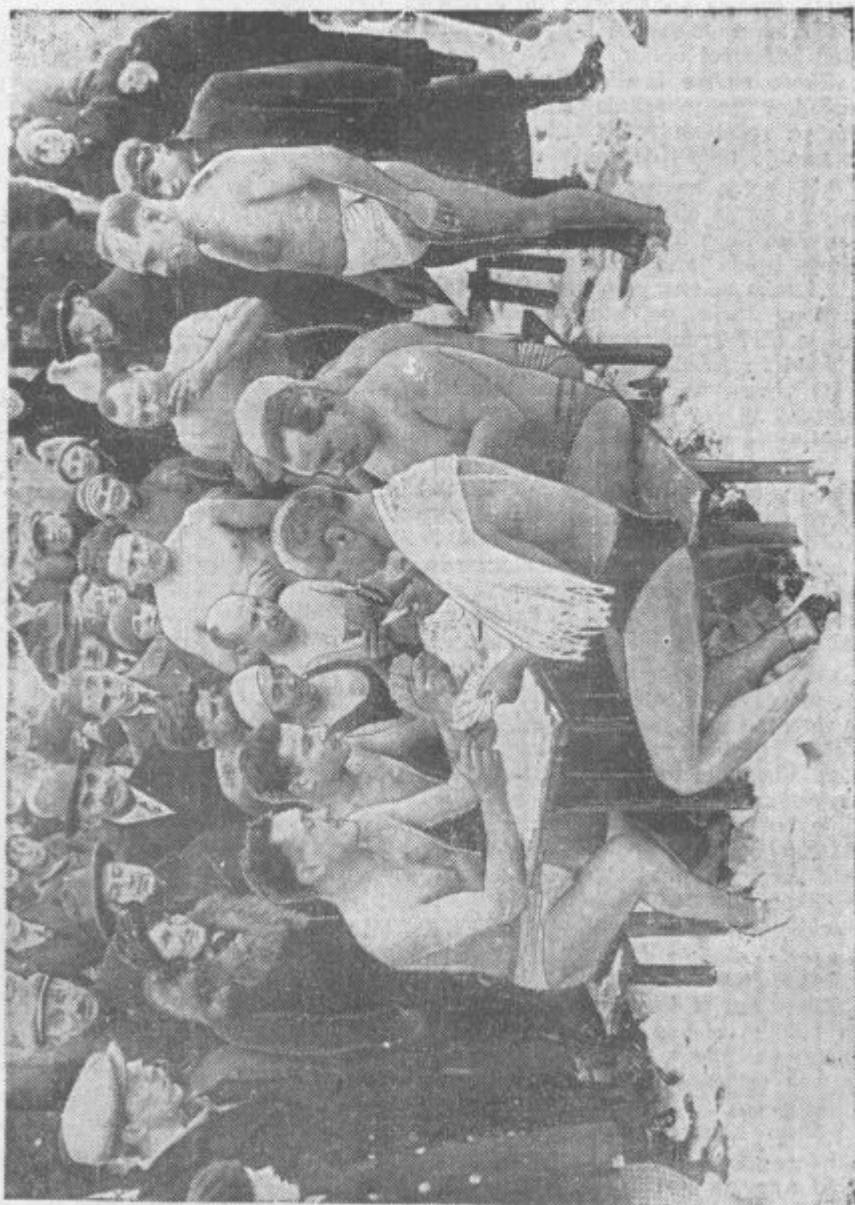
Bil je mirnejši, ko je zakopal svoje bogastvo, zdelo se mu je, da se je iznebil bremena, ki mu je težko ležal na prsih.

Noč je bila svetla, in po cesti se je videlo daleč, prav do klanca, kjer se je imel prikazati Janez —

Legel je kraj ceste, tam so bile kopri-ve, zato se je pomaknil nižje proti trav-niku in je zadremal. Vsak trenutek se je zbudil iz sanj. — Gonil je z Janezom celo čredo govedi po cesti, ki je peljala skozi smrekov gozd. Nenadoma se mu čreda razkropi in bežal je za voli po grapah in grmovju. Zbudil se je in se naslonil s kolenom v travo.

»Hvala Bogu, da ni vse res, kar se

»VIKINGI« IGRAJO BRIDGE
Nekaj »Vikingov« kljubuje ostremu mrazu: v samih kopalnih hlačah igrajo v snegu bridge ter se ne menijo mnogo za gnečo toplo oblečenih gledalcev.

Človeku sanja,« je mislil. V resnici bi se mi prilegla truma krav in bikov, ki bi jih lahko brez skrbi prodajal! Iznova so se mu zmedle misli —

Bil je in napletal konjiča z bičem, cesta je donela in se tresla pod njim, drevje se mu je umikalo in hiše so letele mimo njega.

»Hej, Krevsov Jurče, to si dobro naredil, kravici si prodal, pa si kupil konja in zapravljičeka.«

Nagnil se je naprej in počil z bičem. To je letelo in grmelo, pripogibali so se hrasti, šumele so smreke, in v naglici je vse izginjalo izpred njega, kot bi se gnali hudourni oblaki.

»Skoro so me imeli, o, vruga, tropa orožnikov jo je sekala za menojo, jaz sem pa sedel na voziček, in hop, hola, pa smo jo ubrali čez polje.«

Podil se je navzgor po klancu in nenadoma ga je objela črna tema in gosti oblaki so šli z njim. Bil je na vrhu visokega brega in globoko pod njim je ležala široka zelena planjava. Pogledal je Krevsov Jurče, oh, sto zlodjev, ali ga motijo oči? Truma črnih kač se je igrala z zlatim jabolkom.

»O vruga, ta mora biti moj,« je vzkliknil in ves se je tresel od pohlepa. Prsti so se mu krčili in oči so mu hoteli skočiti iz jamic, ko je videl žareče jabolko, ki se je kotalilo med kačami. Ni se pomišljal dolgo, ampak je naglo skočil z voza in je snel desno kolo. Postavil se je ob rob ceste in pognal kolo med kače. Hipoma so se razbežale, samo jabolko se je svetilo in žarelo v dolini in kolo je ležalo zraven njega.

»Moje bo zlato jabolko, o katerem mi je pravila Koširjeva teta, da prinese denar in bogastvo. Glej, kako se blešči, kot bi gorelo sonce, oj, to bom bogat, bogat! Grašičino si kupim, dva para konj in vozil se bom kot baron! Moje bo zlato jabolko, moje,« je trepetal Jurij in se je spustil navzdol po rebrbi. Zmerom ognjevitije je plamenelo jabolko, žarko je sijalo in takrat se je sklonil in segel po njem.

»Joj!«

Zakričal je iz vseh moči, nečloveška bolečina mu je šla do srca. Okoli zlatega jabolka je bila ovita grozna kača in ga je ugriznila v roko. Skočil je pokonci, ves plašen in divji in groza mu je gledala iz oči.

»Zlato jabolko, črna kača —«

Pogledal je okoli sebe in se pomiril. Pred njim je stal Janez, z bičem ga je bil udaril po zapestju.

»Jurij, iščejo te! Kaj si storil v Kranju!«

Jurij je odrevenel od strahu.

»Iščejo me? Kdo, kje? Govori!«

»Mene so hoteli prijeti, mislili so, da sem ti — da sem ponarejal bankovce, da sem jih vsilil nekemu fantu za dve junici. — Jezno so kričali, da sem goljuf, slepar — komaj sem jim dopovedal, da nisem jaz tisti. Izmusnil sem se jim, ko so poslali po orožnike.

»Kje pa so, ali so že tukaj?«

»Zdi se mi, da so šli za menojo! Bežal sem, kar sem mogel.«

»Ali si jih slišal, ali so blizu?«

»Skrij se, Jurij, ali jih vidiš?«

V temi so se zaslišali trdi koraki, zamokli glasovi, železo je udarilo ob kamen.

»So že tu, beži!«

Jurij je planil proti hiši.

»Kdo je? V imenu postave —«

Orožnika sta stopila iz teme in prišla Janeza.

»Kaj pa je, gospoda? Jaz sem, Lahovčev Janez, fantujem malo, pa mi nobena ne odpre. Dober večer, gospoda!«

»Molči! Povej, kje je tisti, ki je imel bankovec za klobukom in je kupil s ponarejenim denarjem! Ali si ti?«

»Jaz že ne, bankovca že nisem imel za klobukom, saj ga že nisem videl, odkar sem dobil doto.«

»Kdo pa je bežal proti hiši?«

»Jaz že ne, vso noč sem na cesti, pogledjte, ves sem prašen!«

»Aha, ti si tisti, ki je bil v Kranju! Nikar ne taji!«

Orožnik je trdo prijel Janeza, ki se je umikal na rob ceste, da bi skočil v žito.

»Oh, gospoda, kaj bi hodil! Saj grem z lepa z vama, nikar mi ne stiskajta roke! Pogledjte, tant dol sem doma za bregom, pa zdaj se ne vidi, ker je noč.«

»Pojdi z nama v hišo, kamor je bežal tvoj tovariš!«

Šli so vsi trije proti Krevsovi hiši, in Janez jih je vodil. Duri so bile odprte kljub pozni nočni uri, kar je bilo sumljivo, zato je drugi orožnik ostal zunaj na straži. V veži je bila še večja tema, prevrnila sta škap vode, ubila lonc. Orožnik je jezno zaklel in zaslišalo se je vekanje iz podstrešja.

»Za Kriščevo voljo ali so tatovi, Jurij, ali si ti, ali si bil spet v Kranju?«

»Kot se vidi, smo prišli prav! He, napravite luč!«

Jokaje je prišla Tona s prižgano sve-

čo, in ko je zagledala oboroženega moža, je zavpila:

»Jurij, kaj si naredil, saj sem rekla, da bo nesreča! Zakaj me nisi poslušal!«

»Saj sem jaz, pogledj kako me je uklenil hudi gospod iz mesta! Pa se je zmotil, ako me ni Jernaška zatožila, ker sem ji nagelj potrgal, ha-ha!«

»Ti si, Janez, kaj sta pa imela z Jurjem? Oh, gospod, saj nista storila nič hudega, mene je prišel klicat, pa se mu nisem oglasila!«

Zunaj na vrtu se je zaslíšal klic, zabléskalo se je, pok je priletel v sobo, da je zatrepetala luč. Nehote je planil Janez pokonci in se ozrl na okna.

»Križ božji, streljajo! Jurij, kje si!«

Tona je vsa drgetala od strahu in je padla na kolena. V veži je zaropotalo, težki koraki so se bližali durim, ki so se odprle. Drugi orožnik je stopil v hišo.

»Ne vem, kdo je zbežal od hiše? Klicaj sem, naj se ustavi. Ker me ni poslušal, sem ustrelil. Tu je njegov klobuk, ki ga je izgubil, ko je padel —«

»Jurjev klobuk je, ali ste ga zadeli?«
»Zakaj pa ni počakal? Gotovo ni imel mirne vesti, ker je bežal!«

Pređen jo je mogel kdo zadržati, je planila Tona iz hiše. Tavalala je od drevesa do drevesa, se vrgla na tla in se plazila po vseh štirih, da bi našla brata. Iskala ga je med grmovjem in gredicami, dokler ni zaslíšala ječanja pod jablano. Skočila je k njemu in zakričala:

»Jurij, kaj je s teboj?«

Skušala ga je vzdigniti, ga vzela v naročje in se sklonila k njemu.

»Tona, z menoj je pri kraju,« je s težavo zašepetal, in iz ust mu je pritekla kri.

»Jaz grem za očetom, pošljí po gospoda!«

»Jurij, Jurij, počakaj, ne smeš še umreti!«

Objela ga je, da ga zravnala, ali bil je zmerom težji in se je hropeč zleknil na zemljo.

Ko so prihiteli z lučjo, je bil že mrtev.

K O N E C

DNEVA NE POVE NOBENA PRATKA

Z dr. Jankom Ponebškom (31. maja 1861, † 13. januarja 1935 v Ljubljani kot finančni svetnik v p.) je zapustil občestvo

živih eden tistih kulturnih delavcev, ki jih javnost skoraj ne pozna, čeprav so zaslužnejši od mnogih razvpitih imen. Pokojni dr. Ponebšek se je že izza mladih let zanimal za ptice in je tem prikupnim stvarom narave posvečal dolga desetletja sko-

raj ves prosti čas, kar mu ga je dopuščala služba. Kot ornitolog si je pridobil dobro ime v naših prirodoslovnih krogih, pa tudi v tujini, kjer so ga poznali kot sodelavca nekaterih strokovnih revij. S svojim tihim, a zato tembolj temeljitim in smotnim delom je pokazal, kaj zmore ljubezen do prirode. Proučeval je zlasti ptičje selitve in je dolga leta vodil ornitološki observatorij v Ljubljani. Iz življenja ptic je spisal delo »Naše ujedes«, čigar prvi del je izšel pred leti.

Pokojnik je bil eden redkih prirodoslovcev, ki so takoj v začetku razumeli pomen »Življenja in sveta« za širjenje prirodoslovnega znanja in je stopil v krog naših sodelavcev. Pod psevdonomom »Prirodoslovec« je prispeval za naš obzornik članke: »Resnica o pomladni selitvi naše kukavice« (I. knjiga, str. 521), »Ptice« (II. knjiga, str. 956), »Dvoje ptičjih invazij v Sloveniji« (III. knjiga, str. 628) in »Naša kukavica« (IV. knjiga, str. 285 in 301). Starost in bolezenske nepravilke mu niso dopuščale nadaljnje in živahnjše sodelovanja. To, kar je napisal, je kazalo solidno strokovno znanje. Ni bil človek, ki bi pisal kaj odvečnega; za vsakim stavkom je stalo znanje, nad vsem pa je plavala tihota, notranje osrečujoča ljubezen do prirode. Sedaj, ko se je ta plemeniti mož vrnil vanjo, mu ohranimo vsi, ki smo ga poznali in čislali, blag spomin!

B.

ZAROTA ZOPER SVET

ESSAD BEG

N A D A L J E V A N J E

AVTORIZIRAN PREVOD

PRVI KORAKI ČEKE

G
P
U

Poleg Urickega in petrograjske Čeke je bila prava Večeka, vseruska Čeka, nekoliko v ozadju. V prvih mesecih svojega obstoja si sama ni bila dovolj na jasnem glede svojih nalog. Šele po 12. marcu po preselitvi vlade in Čeke v Moskvo, se je pričel njen pravi vseruski pomen. Petrograjska Čeka je bila v začetku svojega delovanja v poslopju bivšega mestnega poveljnika na Gorohovi cesti 2. V teh odličnih, starinskih sprejemnih sobah so se dnevno shajali voditelji nove institucije, kjer so skeptično razmišljali, kaj naj prav za prav počno v tem poslopju. Častitljivi gremij je tvorilo tedaj šest starih revolucionarjev, ki so nenadno stali pred nalogo organizacije terorja, pa niso vedeli, na katerem kraju Petrograda in Rusije naj prično svojo nalogo. Teh šest revolucionarjev, ki so tvorili kolegij vseruske Čeke, je treba poznati. Bili so Dzeržinski, Ksenofontov, Drugov, Ščukin, Fomin in Peters.¹⁾ Seveda so bili vsi preveč vzvišeni, da bi se osebno udeleževali kot izzivalci, vohuni, rablji in slično. Pri izvrševanju svoje naloge je razpolagala »Vseruska izredna komisija za zatiranje protirevolucije, vohunstva in službenih prestopkov« z dvema nameščencema in z enim starim avtom. Prvi nameščenec po imenu Gukalo je opravljal pisarniške posle, drugi nameščenec po imenu Okker pa je bil določen za edinega Čekinega vohuna v vsej Rusiji.²⁾ Toda zdi se, da vohunstvo ni bil primeren posel za sodruga Okkerja, kajti prihajal je skoraj dnevno k Dzeržinskemu, ga prosil za posojila ter se na dolgo razgovarjal z njim o vprašanju, če je vohunski poklic v skladu s častjo revolucionarja. Ker je imel Okker očitno več smisla za filo-

zofske abstrakcije nego za teror, se je prvi vohun Unije kmalu spremenil v pesnika in vodjo literarnega oddelka pri ljudskem komisariatu. Vseh šest članov kolegija ni vedelo, s kakšnimi dokazi bi prepričali dvomljivca Okkerja. Tudi sami se niso mogli sprijazniti z mislijo, da je vohunstvo in slično postalo zdaj revolucionarna funkcija. Razgovori o tem so bili običajen predmet njihovih uradnih ur. Končno je Dzeržinski našel potrebno revolucionarno maksimo s tem, da je vohuna imenoval »rdečega« in »proletarskega« vohuna, nakar so se izgubili sleherni dvomi o časti teh poklicev.

Kmalu pa so se pričele nič manj zanimivejše debate o temi: »Kaj prav za prav predstavljamo?« Vsi člani kolegija so čutili, da bi bilo treba oživeti Ohrano. Toda to jim ni prijalo. Ohrana, stara caristična tajna policija, jim je bila vse preveč v mučnem spominu, da bi jo mogli obnoviti. Pot iz te zagate je našel kakor običajno spet Lenin, ki je iznašel zvoneč stavek o »Čeki kot prednji straži revolucije.« Tako je dobil vsak čekist občutek neomajljive revolucionarne dostojnosti.

Po tej miselni utemeljitvi je kolegij sklenil, da bo pričel z delom. Toda še zmerom niso vedeli, kako in kje naj bi se Čeka praktično uveljavila. Tu se je prikazal kolegiju rešilni angel v osebi edinega pisarniškega nameščenca Gukala. Ponižno je potrkal na vrata in vprašal, če bodo sodrugi po teoretičnem delu uradnega poslovanja pregledali bogato pošto.

Sodrugi so bili pripravljeni. S tem se je prav za prav začelo delo. Dzeržinski je odpiral pisma ter pri tem dognal, da se Čeki prav nič ni treba več mučiti z vprašanjem o načinu dela, saj prinašajo pisma dovolj snovi.³⁾ Pisma so namreč vsebovala celo kopo denunciacij, razkritij, razkrinkarij in ovadb z natančnimi naslovi ljudi, ki jih je treba smatrati za zločince, sovražnike in zarotnike proti vladi. Še istega dne je Čeka zahtevala in tudi dobila oddelek vojaštva, ki je tvoril prvi »bataljon Čeke«.

Tako so se na podlagi došlih naslovov pričele hišne preiskave in aretacije. Isto-

1) F. P. Drugov: »Z Dzeržinskim v Čeki«. Poglavlje I: »Ustanovitev«.

2) »La Russie Illustrée«, 31. I. 1931.

3) »La Russie Illustrée«, št. 6.

časno so pričeli tudi z zaplenitvami meščanske imovine. Čeka je dobivala dnevno množino zlata, srebra in dragih kamnov. Kmalu so morali v posebni sobi nalagati zlato kakor drva na tla. Sporedno z zlato zalogo je rastlo tudi število aretirancev. Vse sosedne hiše so morali rekvirirati za ječe. Istočasno so se priglaševali tudi prvi prostovoljni vojniki in preiskovalni sodniki. Nekega dne je Dzeržinski sklenil, da je treba delo v Čeki sistematično organizirati, da se tako ustvari službeni red za vso Rusijo. S tem je razpadla Čeka v štiri posebne samostojne oddelke. Člani kolegija so dobili vsak svoj delokrog. Dzeržinski je postal vodja oddelka za sabotažo, Drugov oddelka za operacije, Ščukin za protirevolucionarje, Fomin pa je dobil oddelek za spekulacije. Peters je postal upravitelj zaklada, Ksenofontov pa glavni tajnik.

Tudi po tej organizaciji so bili časi do preselitve v Moskvo za Čeko doba neverjetne milobe. Skoraj noben ujetnik ali pa vsaj zelo redki so bili ustreljeni, pred vsako aretacijo so bile živahne diskusije, pri eksekucijah pa so včasih celo Lenina vprašali za svet. To je bila tako rekoč patriarhalna doba Čeke. V tem času ni bilo samo izzivanje, pozneje cvetoči posel čekistov, strogo prepovedano, ampak celo pretepanje ujetnikov. Nekega dne je Ščukin sporočil Dzeržinskemu, da je neki preiskovalni sodnik udaril nekega aretiranca s samokresom po glavi. Dzeržinski je bil ozlovoljen ter je rekel: »To je sramota za revolucionarnega funkcionarja. Krivca je treba eksemplarično kaznovati.« Poklicali so preiskovalnega sodnika, navadnega delavca, ki je bil v veliki zadregi ter se je opravičeval, »češ da je ob pogledu na razrednega sovražnika izgubil glavo.« Ta odgovor je bil spet všeč revolucionarju Dzeržinskemu, ki je odpustil pogumnemu preiskovalnemu sodniku.⁴⁾

Moč Čeke, ki se je povzpela pozneje v brezmejnost, takrat še ni bila razvita. Njeno delo je obstajalo v glavnem v zatiranju sabotaže in roparstva, ki je bilo zelo razširjeno. Zatiranje banditov pa ni bilo lahko delo. Sile, ki so jih boljševiki s svojo parolo: »Ropajte uropano!« priklicale v življenje, se niso dale več krotiti. Cesta nikakor ni hotela razumeti spoznanja, da je zdaj država v posesti vsega, kar je nekoč meščanstvo vzelo

ljudstvu in da so vsi nadaljnji ropi nesmotrni. Drhal je ropala naprej brez ozira na uspehe oktobrske revolucije. Med največjimi, najbolj zloglasnimi in nevarnimi roparji je bila celotna druga mornariška gardna divizija, kateri se morajo boljševiki zahvaliti za svojo oktobrsko zmago. Mornarji te divizije so si izvolili komisarja, znanega pod imenom šaška, ter so pričeli vse uspehe oktobrske zmage praktično obračati v svoj prid. Hodili so po mestu, izropali zasebna stanovanja in hotele ter se zvečer zbirali v sumljivih beznicah, kjer so si bratsko razdeljevali plen. V svojem skromnem jeziku so imenovali to »sodelovanje pri socialnem izenačevanju.«

Početje teh mornarjev je bilo Čeki, ki se je edina smatrala za upravičeno izvesti socialno izenačenje, že dolgo trn v peti. Nekega večera je poslala bataljon svojih vojakov pod vodstvom Drugova v glavni stan mornarjev. Drugov je zasačil odličnike revolucije baš med razdeljevanjem ropa. Na licu mesta so aretirali nekaj voditeljev, med njimi tudi šaško, ter jih prepeljali v »Gorohovajo«. To se je zgodilo opolnoči. Okoli tretje ure zjutraj je slišal zbrani kolegij Čeke čudne glasove na cesti. Pogledali so skozi okno ter prestrašeni odskočili: na poslopje Čeke so bile uravnane cevi vseh topov mornarskega oddelka. Na cesti je bila celotna mornariška divizija v polni bojni opremi. Takoj nato je prišel zastopnik mornarjev v poslopje, kjer je izročil ultimatum; ali bodo mornarji s šaškom na čelu takoj izpuščeni, ali pa bo poslopje Čeke spremenjeno v prah. Pijani mornar je mimogrede še omenil, da bodo člani kolegija raztrgani na kose. Kolegij Čeke je imel takoj izredno sejo. Ojačenje iz Smolnega je bilo neizvedljivo, cestni boj z mornarji pa bi mogel dovesti do strmoglavljenja sovjetske vlade. Dzeržinski je imel govor ter izjavil skrajno diplomatsko, da je boj z mornarji trenutno »politično brez koristi«. Člani kolegija so se v bližini topov hitro pridružili govornikovemu mnenju. Nato so bili izpuščeni na svobodo kolovodje banditov. »Odličniki revolucije« so jih zmagoslavno odvedli. Moč Čeke in sovjetske vlade v tistih časih torej ni bila posebno velika.⁵⁾

D A L J E

5) »La Russie Illustrée«, št. 6, str. 4.

4) »La Russie Illustrée«, št. 7.

O A Z A E L W E D

PREDSTRAŽA CLOVESTVA V PUŠČAVSKEM PESKU SAHARE

S sliko na ovitku: Vodja karavane v Sahari.

Pravkar še ledeno mrzlo nočno potovanje po južnotunezijski železnici. Pravkar še težko sopihanje lokomotive skozi zadnje gorske izrastke in mogočno doživetje 200 m visokih, 18 km dolgih strmih sten soteske Seldža v rdečih plamenih jutranjega sonca. Zdaj peščena ravnina, vid jemajoča svetloba, palmovi gozdovi, vasice iz ilovice — in na obzorju ogromna bela ploskev solnega jezera. Sedem ur dolga samotna pot na tovornem avtu z dvojnimi kolesi, premočrtno proti zapadu, zmerom le skozi pesek. Zadnje štiri ure zdaj gori zdaj doli, brez ceste skozi žarečo neskončnost visokih sipin. Edini kaži-potj — težko vidna piramidasta znamenja: to je pot v El Wed, glavno oazo (zelenico) sipinskega ozemlja Souf. V pesku severne Sahare.

Ob progi leže skromne naselbine. O rajski plodnosti džeridske oaze ni sledu. Majčkene ilovnate hišice čepe pod vrhovi redkih palm, kojih debela tiče nad polovico v pesku. Potem nove sipine. Skupinice palm, združene v majhne gozdiče. Težko vozi avto po strminah. Slednjič se prikaže nad palmami potentijica večjega kraja z lepimi, strogo oblikovanimi minareti z belimi kupolami džamije: El Wed, oaza v rumeni deželi.

Prihod karavane pred El Wed

Foto C. Stráve

Cloveški glasovi se izgublajo v neverjetni tišini. Koraki so neslišni. Umazanosti in smeti ni. Pesek pokrije vse kakor sneg na severu. Karavane prihajajo in odhajajo. Na trgu je večno gibanje. Zmerom znova se pojavljajo nove glave, novi obrazi. Tu ni več tujskih vodnikov, beračev in Evropevcv kakor v obmorskih mestih. Redkih francoskih upravnih uradnikov skoraj ne vidiš. Tu so pravi puščavski sinovi:

DŽAMIJA NA TRGU V EL WEDU

Foto C. Stráve

Beduini in kmetje iz oaz. Sorodniki Tuaregov, zagonetnega plemena v notranji Sahari prihajajo semkaj po kupčijah.

Priroda je brez usmiljenja. Z muko in trudom je treba namakati palme. Potujoče peščene sipine se morajo zmerom znova krotiti, da ne poplavijo palm in hiš. Na tisoče in tisoče ostrih bodal palmovega listja je tesno drugo ob drugem vsajenih v grebene sipin. Neskončne, temne verige, ki jemljejo pesku njegovo moč.

Čarobna je arhitektura te zelenice. Hiše so vse nizke in krite tako, da pride nanje kar najmanj sončnih žarkov. Pro-

stori brez oken ostanejo na ta način hladni. Svetloba prihaja samo skozi majhno odprtino sredi strehe. Stolpi in kupole džamij kažejo navzlic svoji skromnosti presenetljiv občutek za obliko. Arabsko kopališče z visokimi oboki ostane nepozabljeno.

Prav tako večeri v arabski čajarni. Vonj po popru in meti kroži v zraku, oljnate svetilke razsvetljujejo pravljico iz Tisoč in ene noči. Beli in zeleni turbani se magično svetlikajo nad temnimi, resnimi obrazi. Moški leže v pesku. Berberska piščal toži — to je El Wed. Idila v pesku in predstraža v borbi z njim.

C. Strüve—ri

SEDEMSTOLETNICA HOSPICA NA SIMPLONU

Skozi veličastne pokrajine drdra po krasni cesti švicarskih Alp vsako poletje na stotine, morda na tisoče avtomobilov. Gre doč preko Simplonskega prelaza opazijo na visoki planoti v višini 1872 m celo vrsto poslopij, ob katerih se po navadi niti ne ustavijo. Ali treba je priti čez prelaz ob viharnem dnevu, potem boste znali ceniti pomen Simplonskega gostišča, ki so ga l. 1235 ustanovili vitezi sv. Ivana Jeruzalemskega. Po tej poti je prešlo bog ve koliko trgovcev, dokler ni Napoleon, tedaj prvi konzul, ukazal napraviti široke ceste preko

Simplona in postaviti trden gostinec na vrhu prehoda. Redovniki z Velikega Sv. Bernarda so prevzeli upravo nove hiše, izdelane precej let po cesarjevem padcu. Danes, ko se je turizem tako razvil, je zavetišče na razpolago samo še ubožnim potnikom. Potakem število gostov ne znaša več 20 do 30 tisoč na leto, kakor je bilo to proti koncu preteklega stoletja. Novo nalogo pa si je hospic nadel v naši dobi: počitniške kolonije za slabotno deco. D.

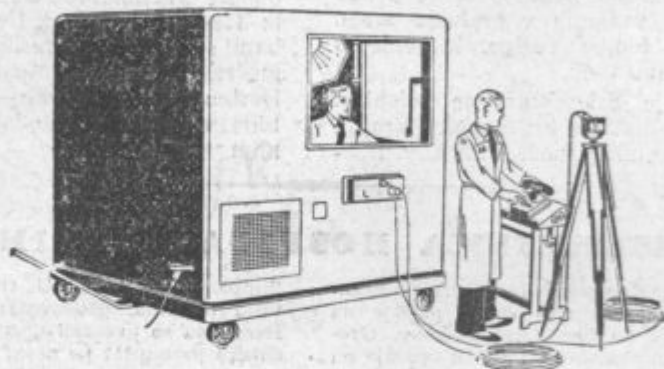
Simplonsko zavetišče, 1872 m visoko

OB PETLETNICI ZVOČNEGA FILMA

Ko sedimo v zvočnem kinu, se skoro ne spomnimo, da je prešlo komaj pet let od onega časa, ko smo skeptično zmajali z glavo ob sami misli, da bi bilo mogoče slišati govor v kinu nastopajočih oseb. Kajti sodanji čas nemega filma skoro ne pozna več — in kjer ga še srečujemo, učinkuje

razsvetlila večjo vas. Teža takratne zvočne aparature je bila 600 do 700 kg. Danes tehta aparatura prav takšnega zvočnega kinematografa le 33 kg, ojačevalec pa zavzema kvečjemu površino 10 kvadratnih decimetrov.

Najopaznejša je za poslušalca zboljšava zvočne aparature. V začetku je bilo težko

Sl. 1.

Sl. 2.

naravnost snemeno. Ko premika oseba usla na platnu in ne slišimo zvoka, se nam zdi to dejstvo skrajno nazadnjaško. Toda motili bi se, če bi amatrali danes zvočni film, ki pomeni nedvomno veliko tehniško in kulturno pridobitev, za slučajnostno iznajdbo, ker se dejstvo, da je v njem zakopano ogromno dela, vnanje, raz lepega sedeža v parketu, ne da razbrati.

Toda tudi delo tih snujočega tehnika zasluži tu pa tam priznanje. Tega mu moramo dati le tedaj, če smo prei spoznali in razumeli njegovo delo in rezultat truda.

V prvih letih zvočnega filma so morali sestaviti za zvočno gledališče z borimi 500 sedeži ogromno, nad 2 metra visoko ojačevalno pripravo, ki je porabila tolikšno množino električnega toka, da bi z njim lahko

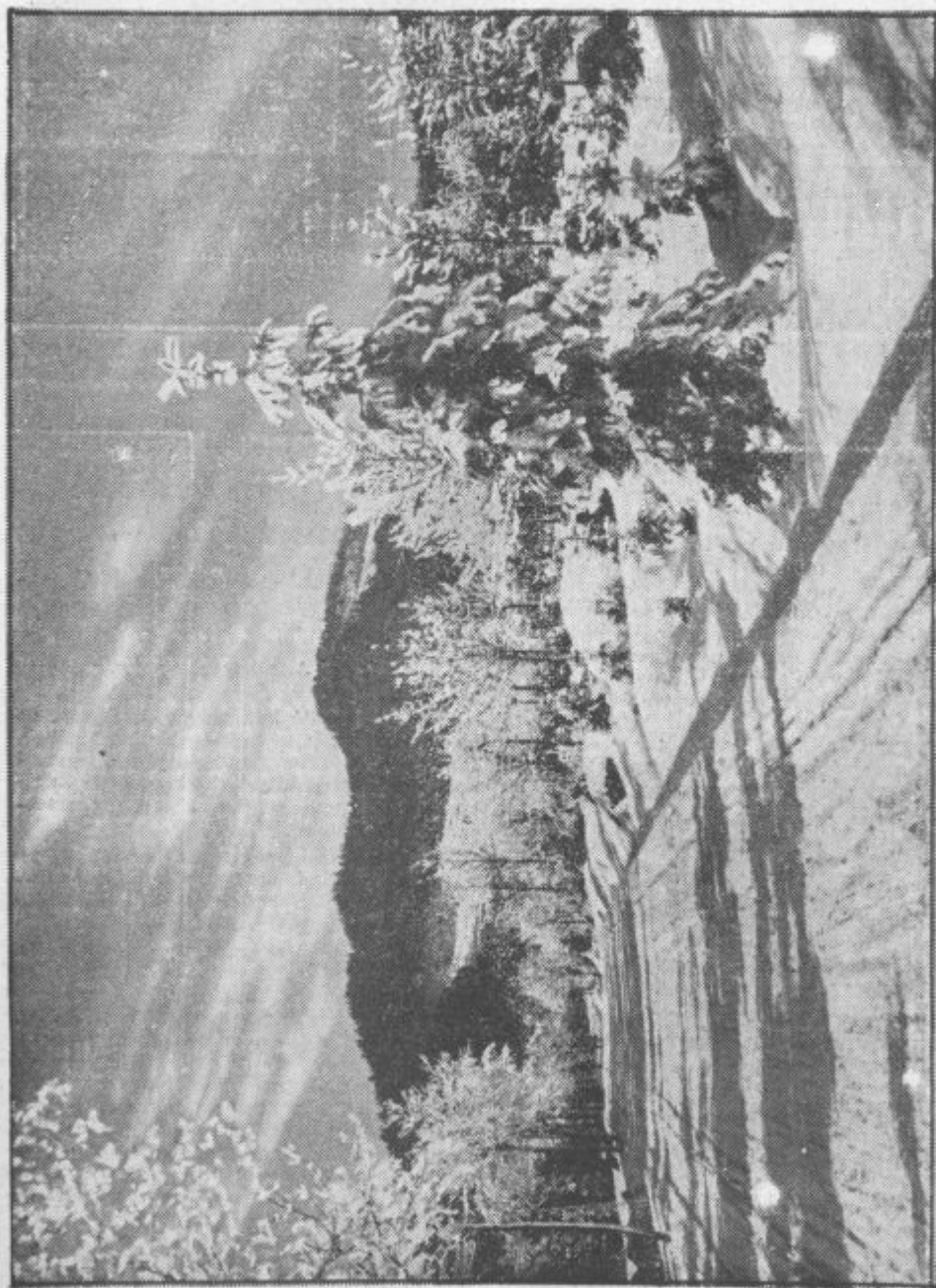
doseči z njo zadostni obseg tonov ter do bili polnozvočne in naravno barvitost zvoka. Medtem, ko so aparature tedaj prenašale le 150 do 4000 hertzov (nihajev v sekundi) — obsegali so torej le štiri in pol oktave klavirja — prenašajo sodobne zvočne priprave vsa valovno območje, ki ga more a pridom sprejeti naše uho: 50 do 8000 hertzov. Torej niso z njo reproducirani le vsi močni in polnozvočni nizki toni, ki so pri taki in sočni glasbi nujno potrebni, ampak so z njo daleč preko območja klavirja doseženi visoki toni, kateri so bistveno važni pri naravnem govoru in šepetu (barva zvoka).

Vzporedno z zboljšavo reprodukciji namenjenih priprav, so zboljšali tehniki tudi priprave, ki so namenjene snemanju zvočnega

filma. Priprave, ki so bile v početku izdelane z materialom, ki nikakor ni bil doresej današnjemu, ter so bile zato okorne in okvaram zelo podvržene, so nadomestili sedaj z odpornimi, mnogo bolj zmogljivimi in tudi estetsko neoporečnimi. V dokaz si

oglejmo le priloženi sliki: Prva nam predstavlja box-aparaturu, ki je pripravna za filmske posnetke v notranjščini (v ateljejih), druga pa aparaturo, ki je nameščena v kovčegih ter omogočava filmanje slik in glasu na prostem.

(tma)

ZIMSKO SONCE V GORAH (Foto)

IZ LITERARNEGA SVETA

PRVI JAVNI NASTOP PESNIKA SIMONA GREGORČICA

Iz Grafenauerjeve »Kratke zgodovine slovenskega slovstva« in njegovega članka v »Slovenskem biografskem leksikonu« je znano, da je Simon Gregorčič po maturi leta 1864. poslal Antonu Janežiču 13 pesmi s skupnim naslovom »Iskrice domorodne«; te domoljubne prvence, ki so nastali deloma že v VII. razredu, je prinesel »Slovenski Glasnik« v zadnjih dveh številkah istega leta pod avtorjevo šifro R. V.

To pa ni bil pesnikov prvi nastop. Ugotoviti ga moremo že dobro leto prej, a ne v literarnem listu, temveč v narodni čitalnici.

Kakor poroča Levstikov »Napreje« dne 8. septembra 1863 (št. 72, str. 287—289) v dolgem dopisu iz Tolmina, so po končanem šolskem letu goriški višjegimnazijci iz tolminskega, cerkenskega in bovškega okraja v družbi dveh Gorenjcev in domačih bogoslovcev 29. avgusta 1863 ob 8. uri zvečer v dvorani tolminske (najstarejše goriške) narodne čitalnice napravili »bésedo«. Iz petja, deklamacij in govorov sestavljeni program je po pozdravnem nagovoru čitalničnega predsednika otvorila prva točka: »Pozdrav Tolmincem« v veza-nej besedi, sestavil in govoril gospod S. Gregorčič iz Ursine (Vrsnega) v tominskem okraju. Občno ploskanje je deklamatoriem, pevcem in govornikom dajalo javno pohvalo. Bésedo je zaključil odvetnik dr. Karel Lavrič z obširnejšim govorom o deklamatoriki in pomenu govorništva.

Ali se je Gregorčičeva pesem kje ohranila? Dr. Alojz Turk

PROPAGATOR REFORMATORSKEGA JEZIKA IN KULTURE

Maurus Carnot
(1865—1933)

Pljučnica je pobrala skoro 70letnega retoromanskega pesnika in pisatelja Carnota, ki je bil 50 let profesor jezikoslovja in 33 let vodja opatiije v Disentisu. Nemško in retoromansko je pisal mnogo dram, novel, povesti, verzov ter urejal družinski obzornik »Il pelegrina«. D.

RESTIF DE LA BRETONNE

O božiču so Parižani imeli priliko gledati razstavo stvari, ki se tičejo enega najplodnejših francoskih piscev. To je Restif de la Bretonne (23. X. 1734 — 2. II. 1806). Učil se je pri jezuitih v Bicêtreu, nazvanem po angleškem škofu Ivanu iz Winchestra. Ko so bili jezusovci izgnani iz Francije, se je zatekel k svojemu bratu župniku. Pozneje je krenil v Pariz, kjer je postal črkostavec. Malo pred smrtjo ga je Napoleon zaposlil v policijski službi.

Mnogo svojih romanov je kot tipograf postavil brez rokopisa. Tako je umljivo, da njegovo delo obsega do 200 knjig, ki štejejo 50.000 strani. V kratkem izide iz njegovih spisov izbor, tiče se Pariza.

Restif de la Bretonne (po bakrorezu
A. Ouvréa)

Restif je predhodnik onega pisanja, ki so ga kritiki nedavno krstili »roman fleuve«, roman reka. Eden od čisto prvih je nizal zgodbe z zastranicami (appartés), prekinitvami in s povračanjem k določenim idejam, ki že napovedujejo Prousta.

V novinarstvu je bil predhodnik smeri, kakršno zastopa kronist Clément Vautel ali markiz de la Fouchardière: bežne dogodke je znal zajeti v zanimivo čebljanje.

Spadal je med prve pariške ponočnjake. Zato je toliko ljubil Pariz, ga tako dobro poznal. »Mesto — kakor tudi žensko — spoznaš do kraja šele tedaj, če si gledal, kako spi,« tako je izjavil neki njegov današnji občudovalec. To je res. Pariz onih časov je bil mesto groze navzlic hvale vrednemu prizadevanju kraljeve policije. S svojim noktambulizmom, ki razodeva romantično dušo, je bil predhodnik angleškim in nemškim romantičnim pesnikom. Nemara pa je bilo njegovo ponočevanje zgolj višja oblika nevrastenije.

V svojih romanih je sicer jako drzen. Razdril je marsikako kosmato. Kljub temu ima precej pristašev, med katere se štejejo

P. Bourget, Funck Brentano, L. Descaves, it.. Med njegovimi deli stoje »Francine noge; »Pornograf«; »Pokvarjeni kmet«, študija prav smelega realizma; »Življenje mo-

jega očeta«, »Sodobniki«, obsegajoči 42 snopičev, in ta izredni životopis v 16 zvezkih z naslovom »Monsieur Nicolas«. A. D.

TEHNIČNI OBZORNİK

MODERNE VARNOSTNE NAPRAVE NA LADJAH

Ker so bile nesreče na morju v zadnjem času zelo številne — omenimo naj te nesreče na »Morrow Castle« — ne bo odveč, ako posvetimo nekoliko vrstic pripravam in sredstvom, ki naj bi preprečevale in omejevale nesreče na mokrem elementu.

Predpise o varnostnih napravah na ladjah je bila izdelala konferenca o obvarovanju človeškega življenja na morju, ki se je vršila 1929. v Londonu; veljavni so od 1. januarja 1933. dalje. Po novih predpisih je potniška ladja vsaka ladja z dvanajstimi potniki; zanjo veljajo torej že predpisi konference, po katerih morajo duhovite tehniške naprave varovati ladjo pred potopom. Le množica okolnosti more danes izročiti novodobni parnik morju v plen.

Proti vsem okvaram mora biti ladja zavarovana, proti poškodbam, ki jih povzroči vihar, proti režam in razpoklinam, ki jih povzroči nasedanje ter proti ognju. Po takih poškodbah se ladja ne sme potopiti. Tudi če se razpoči dno, mora brez škode vanjo stopiti voda, ker mora po vsej dolžini imeti vdelen dvojni pod, ki prepreči prehod vode iz dna v trup sam.

Tudi poškodbe ob boku ne smejo škodovati plovnosti ladje. Vsaka ladja mora biti s prečnimi stenami, ki so vodotesno pritrjene ob podolžne stene, razdeljena na več delov, ki morajo segati precej visoko nad običajni vodni nivo; vanje vdelana vrata more z enim pritiskom zapreti službujoči častnik. Poleg tega mora imeti ladja zadostno število sesaljk za vodo.

Proti ognju varuje ladjo množica tehniških naprav. Pri izbruhu ognja je važno, da čim prej odkrijemo ognjišče požara. Zato mora biti na ladji organizirana stalna varnostna služba.

Skladiščni prostori, ki jih le redko obišče osobe, morajo biti s cevmi zvezani z gasilno postajo, da jih je možno nadzirati; dim, ki bi se privlačil do opazovališča, bi namreč nelagodno napovedal požar v dotičnem prostoru.

Da more pogasiti požar že v kali, ima vsak parnik ogromen sistem gasilnih cevi ter množico ročnih gasilnih priprav. Tudi ima moštvo dovolj mask in čelad, da se more obraniti dušiljivega dima in padajočih brun.

Če izbruhne ogenj v skladiščih za olje, ga ne morejo gasiti z vodo, ker bi se zaradi večje specifične teže nabirala na dnu, marveč napeljejo vanjo peno, ki jo proizvajajo

v ogromnih množinah posebne priprave. V strojniel skušajo omejiti požar kar s pregreto paro.

Če se zlomi krmilo ali pokvari krmilna naprava, še ni predana ladja igrivosti morskikh valov, ampak jo morejo s posebnimi, od slučaja do slučaja nekoliko drugačnimi postopki krmariti nepoškodovani stroji ali celo človeške mišice.

Kakor je znano, ima vsaka ladja radio postajo, ki more v najkrajšem času pozvati vse ladje v sosesčini na pomoč. Poleg odajne postaje ima še sprejemno postajo, ki je opremljena s premakljivo okvirno anteno, da more z njo brez ozira na zvezde, sonce ali obrežne točke določiti zemljepisno lego.

Če pa kljub vsem varnostnim napravam ni mogoče preprečiti nesreče, morajo potniki na rešilnih čolnih zapustiti parnik. Danes mora imeti vsak potniški parnik toliko rešilnih čolnov, da more v nje preseliti vse ljudi z ladje. Čolni, ki so danes po večini motorni, so opremljeni še s pomožnim jadrom ter z radio postajo. V njih mora biti vedno sveža pitna voda, mleko in prepečenec. Poleg rešilnih čolnov imajo nekatere ladje še rešilne splave. Vsak potnik ima povrh vsega v svoji kabini še plavalni pas, ki je pri nekaterih ladjah opremljen z žarnicami, ki se vžgo v trenutku, ko se pas potopi v morju.

Ker veljajo predpisi tudi za tovarne ladje, je odslej zadostno preskrbljeno za varnost potnikov. (tma)

KRATKE TEHNIŠKE NOVOSTI

Znani nizozemski konstruktor letal Fokker je pričel z gradnjo ogromnih štrimotornih potniških letal, ki naj bi bila v stanju v leti progo Amsterdam—Batavija s 100 potniki. Ogromna letala, ki naj bi bila vzor varnosti in udobnosti, naj bi v nadpovprečnih vzponih obratovala nenehoma podnevi in ponoči s hitrostjo 320 km na uro. Z njimi bi bil dosežen najkrajši potni čas med Nizozemsko in njenimi vzhodnoindijskim kolonijami. Za uvod v gradnjo je družba Fokker že izdelala letalo za 32 potnikov, ki je bilo tudi namenjeno stalnemu prometu med Amsterdamom in Batavijo in ki se je v decembru minulega leta na poskusni vožnji ponesrečilo.

V Clevelandu so pred tedni otvorili novo cestno železnico, ki je opremljena s serodinamičnimi vozovi. Hitrost prometa bo znašala povprečno 70 km na uro.

Č L O V E K I N D O M

1 KUHINJA — DRUŽINSKA SOBA

Pri nas je v mnogih družinah tako urejeno, da je kuhinja vsem članom družine najljubši in najprijetnejši del stanovanja, posebno odkar se je mnogo gospodinj odreklo služkinj. Gospodinjstvo se je poenostavilo, zato pa postalo intimnejše in prijetnejše. S tem da sta kuhinja in družinska soba ali obednica v enem in istem prostoru, je gospodinji delo znatno olajšano.

Kuhinjski opremi se danes posveča več pozornosti kakor nekdanj, to prav zato, ker

like razpredelke za vse velikosti kuhinjske posode in vse kuhinjske predmete. Za živila in dišave so vdelani vanjo predali in predalčki, tako da si gospodinja vse priročno v njej uredi in razdeli. Kredence večjega obsega, za velike kuhinje, so razdeljene v dva ali tri sestavne dele, ki tvorijo skupaj postavljeni harmonično celoto ali pa se jih postavi tudi posamič. Na sliki vidimo v kotu tik okna ob kredenci ozko omaro, kamor spravljamo metle, omela, krtače in čistilne potrebščine. S tako opre-

je postala kuhinja tudi družinska soba. Današnja kuhinjska oprema je tako elegantna, da bi jo lahko postavili tudi v pravo obednico. Po praktični notranji razdelbi so današnje kuhinjske kredence za svoj namen mnogo bolj pripravne, kakor bifeji dragocenih oprem za obednice.

Preteklo jesen smo videli na obeh obrtniških razstavah v Št. Vidu in na Viču res lepe, solidno izdelane kuhinjske opreme. Naši mizarji so nam pokazali, da je mogoče dandanes že za mal denar opremiti kuhinjo z lepo in praktično opremo, ki je izdelana iz mehkega lesa in lakirana v poljubni barvi. Za kuhinjo je še vedno najbolj prikupna in praktična bela ali slonokoščena barva. Moderne so pa tudi zelena, rdeča, modra in rumena barva. Toda bela ali slonokoščena, dajeta vsaki kuhinji prijetno svetlobo in najlažje ju snajžimo. Vnarna oblika je popolnoma gladka brez vsakršnih okraskov, vogali so zaokroženi, nikjer ni kotičkov in robov, po katerih bi se nabirala nesnaga in prah. Naznotraj je kredenca razdeljena v različne, primerno ve-

mo ima gospodinja lahko vedno red, ako ima dovolj prostora, da ima vsak predmet svoj določen prostor.

Zelo praktična je v moderno opremljenih kuhinjah pomivalna miza s pomivalnimi skledami. Ko je delo opravljeno, zapremo pokrov in pred sabo imamo lično mizo, ki jo v času kuhinjskega počitka pogrnemo s prtičem. V kotu na levi ob oknu je stenska klop, miza in potrebno število stolov. Ta kot je najprijetnejše zatočišče vse družine, kjer se shaja k jedi. Pralne zavese iz prosojnega blaga na oknu dajejo kuhinji še poseben videz družinske sobe. Razen štedilnika nič ne sliči kuhinji, toda svetel, čist in topel, daje vsemu prostoru tisto značilno ugodje, ki je mogoče le v kuhinji.

Kuhinja je in ostane pač tisti prostor v stanovanju, ki je kakor materino naročje, kjer je najbolj prijetno in mirno. Čista, moderno opremljena kuhinja izgleda danes kakor prikupljiva in udobna družinska soba, v kateri se tudi naši intimni prijatelji dobro počutijo.

Y. X.

IZ KULTURNE ZGODOVINE DEŽNIKA

V začetku 18. stol. je prišlo nekega dne v Londonu do silovitega razburjenja med ljudmi, ko se je neki čudak, John Hanway, pojavil z dežnikom na ulci. Ljudje so tulili, paglavci so s kamni obmetavali strašilo, ki ga je možakar dvigal nad glavo. Hanway

Knezi in cerkveni dostojanstveniki so zahtevali, da se mora pred njimi nositi velik dežnik: slika kaže nekega papeškega viteza, ki nosi pred papežem v Kostanci »dežnik papeške močle

pa se ni dal oplašiti, dan za dnevom je prihajal ž njim na cesto, pravi mučenik dežnika.

Hanway ni izumitelj dežnika, temveč ga je samo uvedel v meščansko življenje. Dežnik oziroma sončnik so poznali že tisočletja prej, v vročih deželah Orienta je rabil v zaščito zoper pekoče sončne žarke. Ti predniki našega dežnika — spočetka iz listov, pozneje iz usnja — pa seveda niso rabili navadnemu ljudstvu, temveč so bili znak visokega dostojanstva. Samo vladarji so smeli stopati pod njimi. Dosti pozneje je tudi cerkev prevzela ta simbol mogočnosti, ki naj bi množici kazal, da so njeni dostojanstveniki pod posebnim varstvom božjim. Na koncilu v Kostnici so nosili pred papežem težak sončnik, ki se je že močno bližal današnji obliki. Navadno ljudstvo pa se je tedaj in še zelo dolgo pozneje na druge načine varovalo sonca in dežja. Ženske so nosile »deževnik«, nekakšen plašč, ki je visel z glave in obdajal vso postavo. Možje so nosili široke klobuke in plašč okrog ram.

Šele v 18. stol. sta se začela dežnik in sončnik širiti v vse plasti, to tem bolj, ker so ga tako izpopolnili, da ni bilo treba posebnega služabnika, da bi ga nosil pred človekom, kakor je bilo s starim, velikaškim ščitnikom zoper dež in sonce. Posebno ženske so po prvem odporu z veseljem posegle po teh lahkih instrumentih iz ribje kosti. V tistem času je seveda rabil bolj kot modna novost nego kot zaščitnik. »Boljša« družba se je še celo dolgo branila uporabljati dežnik v pravi namea — kajti če si šel ž njim preko ceste, si s tem pač priznaval, da nimaš svoje kočije.

Splošna last pa ni mogel postati dežnik niti v 18. stol. zaradi tega, ker je bil njegov temeljni material predrag. Šele ko je angleški delavec Samuel Fox 1852. izumil žično ogrodje, je postal dežnik vsakdanja potrebščina. Fox je s svojim izumom izjemoma dobro zaslužil, kakšnih 100 milijonov dinarjev v naši valuti. Na mesto nerodne strehe v prejšnjih časih je stopil zločljiv ščitnik, ki ni nobeni roki pretežek.

D. B.

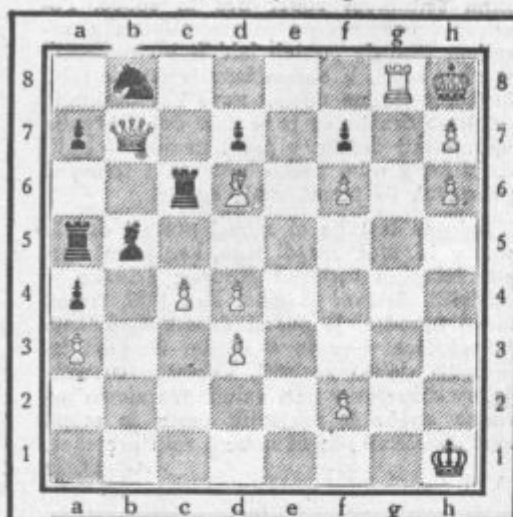

Učimo se smučati!
(R. Schneider — izrezanka)

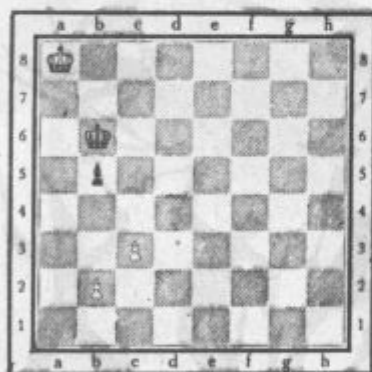
PROBLEM 109

C. Weyding

Mat v treh potezah

GENIALNA KONČNICA

Beli vleče in dobi

Ta pozicija (studija Grigorijeva) je ena izmed najbolj genialnih koncepcij na polju končnic s kmeti. Da si zagotovi sodelovanje kralja, mora napraviti beli nenavadno dolgo potovanje s kraljem.

1. b3! (le ta poteza vodi do cilja, kajti b4? se izjalovi na Ka6! in opozicijske pozicije črnega kralja ni mogoče več razbiti. 1.Kb8? na b4!, ker beli ne more igrati 2. c4? zaradi b3! poleg Ke5, in črni celo dobi), 1. ... Ka5! 2. Kb8! (Zasedba sedme vrste se izjalovi na b4. 3. e4 in črni je pat!), 2. ... b4. 3. e4. Kb6, 4. Ke8, Ke6, 5. Kd8, Kd6, 6. Ke8, Ke6, 7. Kf8!, Kf6, 8. Kg8!, Kg6, 9. Kh8! (Črni ne more več vzdržati tega nepričakovanega bega na skrajnem krilu,

kajti po Kh6? bi se začel pomikati c-kmet, ki ga ne bi bilo več mogoče ustaviti.), 9. ... Kf6!, 10. Kh7! (Pričetek novega potovanja, sedaj navzdol!) 10. ... Kf7, 11. Kh6! Kf6, 12. Kh5! Kf5, 13. Kh4! Kf4, 14. Kh3! in črni je končno prisiljen, da opusti svojo pozicijo (Kf3?, 15. c5 itd.). Sedaj ni mogoče več zadržati približevanja belega kralja. Po 14. ... Ke4, 15. Kg4, Kd4, 16. Kf4, Kc3, 17. c5, Kxb3, 18. c6, Ka2, 19. c7, b3, 20. c8, Db2, 21. Da6+ itd. nastane teoretična šolska končnica, ki je za belega dobljena. Naravnost čudovita študija!

Rešitev problema 108

1. Lh7—g6, Kd5—c6, 2. Lg6—h5, Ke6—d5 3. Lh5—f3, Kd5—c6 4. Lf3—e2, Ke6—d5 5. Le2—d3, Kd5—c6 6. Ld3—a6, Ke6—d5 7. La6—b7 mat.

ZA BISTRE GLAVE

207

Težavna razdelitev

Neko zemljišče ima obliko treh kvadratov, ki ležijo v pravokotno smet, torej tako, da sta dva drug poleg drugega, tretji pa leži nad desnim. To zemljišče so podedovali štirje dediči, ki si ga hočejo razdeliti tako, da bi dobil vsak enako površino, in sicer tudi po obliki enako. Kako so to storili?

208

Planinec v zadregi

Neki planinec je zašel v tako gosto megljo, da se je mogel obvarovati nevarnega padca samo tako, da je s palico, ki je imela dolgo železno konico, odtipaval pot. Kadar ni s konico začel odpora, je vedel, da se nadaljuje pot v prepad in se je seveda obrnil. Na ta način je že večkrat izgubil tla, a je s spremembo smeri vedno našel pravo pot. Hipoma pa je zašel v obupen položaj, da ni čutil tal niti pred seboj, niti ob straneh, niti za seboj. Kdaj je bilo to?

Rešitev k št. 204

(Število enako vsoti mest)

To je število 28. Njeni delilci so 1, 2, 4, 7, 14, njih vsota pa 28. Takšna števila, ki jih je zelo malo, so Grki imenovali popolna števila.

Rešitev k št. 205

(Prastara naloga)

Razlika je v tem, da se pri prvem prodajnem načinu prodajajo dražji in cenejši prašiči enake krati, pri drugem načinu pa se dražji prašiči (po 1/2 funta kos) prodajajo češče nego cenejši (po 1/3 funta kos).

Rešitev k št. 206

(Čudežni pogled)

Mladenč je imel v žepu samo 35 Din. Če bi imel samo malenkost več, n. pr. 50 Din, bi postal v najkrajšem času bogat mož.

Zabava

Ona: »Ti me dolgočasiš!«
On: »Kako to? Saj vendar ne govorim!«

Ne zadostuje

»Kako si razdeliš svojo plačo?«
»Okoli 30 odstotkov za najemnino, 30 odstotkov za obleko, 40 za hrano in 20 odstotkov za zabavo.«
»Saj to je že 120 odstotkov!«
»Da, žal, tako je!«

Ne verjame

Parnik je bil le malo oddaljen od nabrežja, ko je pridiral neki možak in klical, naj ga počakajo. Zagnal je prtljago na krov ter se pognal z obupnim skokom še sam nanj. »Vendar se mi je posrečilo,« je zastokal na krovu, »kmalu bi bil zamudil parnik!« — »Ne verjamem,« je menil mirno pomorščak, »mi namreč pravkar pristajamo.«

Včeraj in danes

Prodajalec: »Ali hočete res zamenjati dražestno obleko? Se včeraj ste rekli, da je vašemu zaročencu tako všeč!« — Dama: »Da — včeraj — toda med tem sem dobila drugega zaročenca.«

Pri izpitu

»Gospod kandidat, kaj je AS₂O₃?«
»Prosim, gospod profesor, potrpite trenutek, imam na jeziku...«
»Potem pa le hitro izpljunite... kajti to je — arzenik!«

»Kadar vas vidim, moram misliti na lepega filmskega igralca Novarra!«
»Saj mu nisem prav nič podoben.«
»Baš zato!« (»Tidens Tegne«)

Ribe je loviti

»Kaj ste delali med prazniki?« — »Ribaril sem.« — »Kaj?« — »Ščuke.« — »S čim?« — »Z belicami.« — »In belce?« — »Z muhami.« — »Si muhe?« — »Z žlico iz juhe!«

Tajna družba

»Ali je vaš mož član kakšne tajne družbe?«
»On si to domišlja, toda v spanju izblebeta vse!«

TRU TRAR

KVIŠKU ROKE!

TRU TRAR

POEZIJA IN PROZA

